

**TÜRKİYE VE AZERBAYCAN’DA İLKOKULDA OKUTULAN ANA DİLİ
DERS KİTAPLARINDAKİ DEĞERLERİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK
İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Almaz ZAKARYAYEVA

Eskişehir 2024

**TÜRKİYE VE AZERBAYCAN'DA İLKOKULDA OKUTULAN ANA DİLİ
DERS KİTAPLARINDAKİ DEĞERLERİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK
İNCELENMESİ**

ALMAZ ZAKARYAYEVA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi Programı

Danışman: Prof. Dr. Şerife Dilek BOYACI

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Haziran 2024

JÜRI VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

TÜRKİYE VE AZERBAYCAN'DA İLKOKULDA OKUTULAN ANA DİLİ DERS KİTAPLARINDAKİ DEĞERLERİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

Almaz ZAKARYAYEVA

Temel Eğitim Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Haziran, 2024

Danışman: Prof. Dr. Şerife Dilek BOYACI

Bu çalışmada, ortak din, dil, etnik köken, tarih ve kültüre sahip Azerbaycan ve Türkiye'nin ilkokul kademelerinde okutulan ana dili kitaplarındaki metin, görsel ve şiirlerde kök değerlere ve Schwartz'ın belirlemiş olduğu değerlere yer verilme durumunu tespit etmek ve değerlerin ders kitaplarındaki dağılımını belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada, Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığı'nın Azerbaycan'da ise Tahsil Nazırlığının onayından geçmiş kitaplar kullanılmıştır. Her sınıftan bir tane olmakla birlikte dört Türkçe ve dört Azerbaycan dili kitabı kullanılmıştır. Araştırmaya Türkçe ve Azerbaycan dili kitaplarındaki okuma metinleri, şiirler ve görseller dâhil edilmiş; dinleme metinleri ve etkinlikler çalışmanın dışında tutulmuştur. Metinler, şiirler ve görseller; MEB'in kök değerleri ve Schwartz'ın Değerler Ölçeği'ndeki değerlere göre incelenmiştir. Metinlerin, görsellerin ve şiirlerin incelenmesinde doküman incelenmesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda Türkçe ve Azerbaycan Dili ilkokul ders kitaplarında tüm sınıf düzeylerinde farklı sıklıkla tekrarlanmalarına karşın çalışmaya dahil olan tüm değerlere yer verildiği görülmüştür. Metinlerde ve görsellerde değer dağılımında bir denge gözlemlenmediği tespit edilmiştir. İlkokul Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarındaki metinlerde en çok vurgulanan değer öz yönelim değeri, daha az belirtilen değerin ise adalet değeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Her iki ülkenin ders kitaplarındaki değer dağılımları sınıf düzeylerindeki öğrencilerin özellikleri göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenebilir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değer Eğitimi, Türkçe, Azerbaycan dili

ABSTRACT

A COMPARATIVE STUDY OF THE VALUES IN MOTHER TONGUE TEXTBOOKS TAUGHT IN PRIMARY SCHOOL IN TURKEY AND AZERBAIJAN

Almaz ZAKARYAYEVA

Department of Basic Education

Anadolu University, Institute of Graduate Education, June, 2024

Adviser: Prof. Dr. Şerife Dilek BOYACI

In this research, it is aimed to determine the inclusion of root values and the values determined by Schwartz in the texts, images and poems in the mother tongue books taught in the primary schools of Azerbaijan and Turkey, which have common religion, language, ethnicity, history and culture, and to determine the distribution of values in the textbooks. is intended to determine. In the research, books approved by the Ministry of National Education in Turkey and the Ministry of Education in Azerbaijan were used. Four Turkish and four Azerbaijani language books were used, one from each class. Reading texts, poems and images in Turkish and Azerbaijani language books were included in the research; listening texts and activities were excluded from the study. Texts, poems and images; It was examined according to the root values of the MEB and the values in Schwartz's Values Scale. Document analysis method was used to examine texts, images and poems. The data of the research were analyzed with the descriptive analysis method. As a result of the research, it was seen that all the values included in the study were included in Turkish and Azerbaijani primary school textbooks, although they were repeated at different frequencies at all grade levels. It has been determined that there is no balance in the distribution of values in texts and images. It was concluded that the most emphasized value in the texts in primary school Turkish and Azerbaijani language textbooks is the value of self-direction, and the less emphasized value is the value of justice. The value distributions in the textbooks of both countries can be rearranged taking into account the characteristics of the students at the grade levels.

Keywords: Value, Value Education, Turkish, Azerbaijani

TEŞEKKÜR SAYFASI

Yüksek lisans sürecimin başlangıcından itibaren bana daima yol gösteren, her koşulda yanımda olan, akademik anlamda bana çok yardımcı olan kıymetli hocam Prof. Dr. Şerife Dilek BOYACI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yeri doldurulamaz bilgileri ve tecrübeleri ile bana yol gösteren ve yardımcı olan bütün öğretmenlerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Benim ilham kaynağım, bütün zorlukta hep arkamda olan, en büyük destekçim, tüm zorluklara beraber göğüs gerdiğimiz canım annem Aynur Zakaryayeva'ya sonsuz teşekkürümü sunarım.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Almaz ZAKARYAYEVA

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR SAYFASI	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
GÖRSELLER DİZİNİ	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi.....	5
1.4. Sınırlılıklar	6
2. ALANYAZIN	8
2.1. Değer Kavramı ve Özellikleri.....	8
2.2. Değer Sınıflandırmaları.....	9
2.3. Değerler Eğitimi.....	11
2.3.1. Ailede ve okulda değerler eğitimi	12
2.4. Türkiye ve Azerbaycan Eğitim Sistemi.....	13
2.4.1. Türkiye ve Azerbaycan eğitim sisteminde değerler eğitimi.....	13
2.5. Türkçe Ders Kitapları ve Değerler Eğitimi.....	15
2.6. İlgili Araştırmalar	16
2.6.1. Yurt içinde yapılmış çalışmalar	16
2.6.2. Yurt dışında yapılmış çalışmalar.....	19
3. YÖNTEM	21
3.1. Araştırmanın Modeli	21

3.2.	Veri Kaynakları	21
3.3.	Verilerin Toplanması	22
3.4.	Verilerin Çözümlemesi	23
3.5.	Geçerlilik ve Güvenirlik.....	23
4.	BULGULAR VE YORUMLAR.....	25
4.1.	Türkçe ve Azerbaycan Dili İlkokul Kitaplarında Bulunan Değerlere İlişkin Bulgular.....	25
4.2.	Türkçe ve Azerbaycan Dili İlkokul Kitaplarındaki Değerlerin Farklı Sınıf Düzeylerine Göre Metinler ve Görsellere Dayalı Olarak Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	27
4.2.1.	Türkçe ve Azerbaycan dili birinci sınıf kitabında bulunan değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular	27
4.2.2.	Türkçe ve Azerbaycan dili ikinci sınıf kitabında bulunan değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular	33
4.2.3.	Türkçe ve Azerbaycan dili üçüncü sınıf kitabında bulunan değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular.....	39
4.2.4.	Türkçe ve Azerbaycan dili dördüncü sınıf kitabında bulunan değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular.....	46
5.	SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	52
5.1.	Sonuçlar.....	52
5.2.	Tartışma	54
5.3.	Öneriler	56
	KAYNAKÇA	58
	EKLER	
	ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1. MEB'in Belirlemiş Olduğu Kök Değerler ve Tanımları.....	10
Tablo 2.2. Schwartz'ın Değerler Sınıflaması (Schwartz, 1994; Schwartz vd., 2012; akt: Boyacı, Güner ve Babadağ, 2017)	10
Tablo 3.1. Araştırmanın Esasını Teşkil Eden Kitaplar	22
Tablo 4.1. İlkokul Türkçe ve Azerbaycan Dili Ders Kitaplarındaki Toplam Değer Sayısı.....	25
Tablo 4.2. Birinci Sınıf Düzeyinde Türkçe ve Azerbaycan Dili Kitaplarının Değerler Yönünden Karşılaştırılması.....	27
Tablo 4.3. İkinci Sınıf Düzeyinde Türkçe ve Azerbaycan Dili Kitaplarının Değerler Yönünden Karşılaştırılması	33
Tablo 4.4. Üçüncü Sınıf Düzeyinde Türkçe ve Azerbaycan Dili Kitaplarının Değerler Yönünden Karşılaştırılması.....	46
Tablo 4.5. Dördüncü Sınıf Düzeyinde Türkçe ve Azerbaycan Dili Kitaplarının Değerler Yönünden Karşılaştırılması.....	46

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 4.1. Dostluk değerine örnek (2.sınıf Türkçe kitabı, s.98).....	26
Görsel 4.2. Başarı değerine örnek (2.Sınıf Azerbaycan Dili, s.14).....	26
Görsel 4.3. Yardımseverlik değerine örnek.....	29
Görsel 4.4. Özyönelim değerine örnek.....	29
Görsel 4.5. Hazcılık değerine örnek.....	29
Görsel 4.6. Sevgi değerine örnek.....	30
Görsel 4.7. Sorumluluk değerine örnek.....	30
Görsel 4.8. Özdenetim değerine örnek.....	31
Görsel 4.9. Yardımseverlik değerine örnek.....	31
Görsel 4.10. Özyönelim değerine örnek.....	31
Görsel 4.11. Uyma değerine örnek.....	32
Görsel 4.12. Başarı değerine örnek.....	32
Görsel 4.13. Dürüstlük değerine örnek.....	34
Görsel 4.14. Vatanseverlik değerine örnek.....	35
Görsel 4.15. Özyönelim değerine örnek.....	35
Görsel 4.16. Güvenlik değerine örnek.....	36
Görsel 4.17. Geleneksellik değerine örnek.....	36
Görsel 4.18. Evrenselcilik değerine örnek.....	36
Görsel 4.19. Sorumluluk değerine örnek.....	37
Görsel 4.20. Yardımseverlik değerine örnek.....	38
Görsel 4.21. Geleneksellik değerine örnek.....	38
Görsel 4.22. Geleneksellik değerine örnek.....	39
Görsel 4.23. Sevgi değerine örnek.....	41
Görsel 4.24. Uyma değerine örnek.....	42
Görsel 4.25. Geleneksellik değerine örnek.....	42
Görsel 4.26. Dostluk değerine örnek.....	43
Görsel 4.27. Özyönelim değerine örnek.....	44
Görsel 4.28. Saygı değerine örnek.....	44
Görsel 4.29. Vatanseverlik değerine örnek.....	45
Görsel 4.30. Yardımseverlik değerine örnek.....	45
Görsel 4.31. Özyönelim değerine örnek.....	46

Görsel 4.32. Sevgi değerine örnek.....	47
Görsel 4.33. Vatanseverlik değerine örnek.....	48
Görsel 4.34. Özyönelim değerine örnek	48
Görsel 4.35. Başarı değerine örnek	48
Görsel 4.36. Güvenlik değerine örnek.....	49
Görsel 4.37. Özyönelim değerine örnek	50
Görsel 4.38. Başarı değerine örnek	51
Görsel 4.39. Geleneksellik değerine örnek	51

1. GİRİŞ

Araştırmada bu kısımda problem durumu, araştırmanın amacı, önemi ve sınırlılıkları hakkında bilgi sunulmuştur.

1.1. Problem Durumu

Toplumun huzuru, toplumdaki bireylerin doğruyu, yanlışını birbirinden ayırt edebilmesi, başka insanlarla iş birliği içinde çalışabilmesi, birbirleriyle doğru şekilde ilişki kurabilmesi değerlerin insanlara doğru şekilde aktarılması ile mümkün olabilir. Sevgi, saygı, yardımseverlik, laiklik, dürüstlük, sorumluluk, barış gibi değerler hem toplumsal ilişkileri geliştirme hem de genel yaşam tarzını belirleme açısından çok önemlidir. Milli, manevi, sosyal, ahlaki ve kültürel değerler toplumsal yaşantının temel yapısını oluşturmaktadır. Toplumsal değerler, parmak izi gibi toplumların kimliklerinin işaretidir ve insan davranışının temelini oluşturmaktadır (Canatan, 2008).

İnsanlar değerleri bilerek doğmamaktadır. İnsanlar hangi durumlarda ne yapacağını, diğer insanlarla nasıl iletişim kuracağını, büyüklerle, küçüklerle nasıl davranması gerektiğini çevresindeki insanları gözlemlemekle öğrenir. Bununla beraber değerler her şeyden önce eğitimin konusudur. Toplum için kıymetli olan değerleri gelecek kuşaklara doğru bir şekilde aktarabilmek için değerler eğitimi çok mühim rol oynamaktadır. Değerler eğitimi vasıtasıyla çocuklar, fikirlerini özgür ve yaratıcı bir şekilde ifade etmeyi, kendini tanıma ve tanıtırma gibi kavramları öğrenirler. Bundan başka toplumda ortaya çıkan olumsuz durumlar; boşanmaların sayısının artması, her türlü istismar durumları, akranlar arasındaki olumsuz baskı ve bu durumların önleminin alınması değerler eğitimi vasıtasıyla bazı değerlerin bireylere öğretilmesinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Yazıcı, 2006; Alimcan ve Altunay Şam, 2017, s. 241).

Dil, her toplumun kendine ait geçmişte var olmuş değerlerini gelecek nesillere aktarmada çok önemli bir rol oynar (Akar, 2017, s.112). Tüm halkların sahip oldukları ortak değerleri yalnızca dil sistemi yoluyla öğrenmek mümkündür (Çelikpazu ve Aktaş, 2011; Kaliyeva, 2015, s.40). Şimşek (2020, s.9) dilin “İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan seslerden ve bu seslerin sembollerinden oluşan çok gelişmiş bir iletişim aracı” olduğunu söylemiştir. Bireylerin dili güzel bir biçimde kullanabilmeleri için iyi bir anadili eğitimi almaları önemlidir. Anadili eğitiminde de bir halkın geçmişten bugüne gelen maddi ve manevi kültür unsurlarının dile yansımaları olan ürünleri kullanılmaktadır (Kaygana, Yapıcı ve Aytan, 2013). Türkiye’de anadili Türkçe dersi temel bir ders olması ve dersin genel amaçlarıyla örtüşmesi bağlamında değer eğitimi bağlamında oldukça

önemli bir yere sahiptir. Öğrencilerin milli ve evrensel değerleri öğrenmeleri için Türkçenin her türlü imkân ve söz varlığı zenginliğinden yararlanılabilir.

Değerlerin öğretim programlarında yer alması günümüzde karşılaşılan sosyal olumsuzlukları önleyebilmek adına bir zorunluluk olarak nitelendirilirken Türkçe dersi öğretim programlarında önemli bir ihtiyacı karşılayacak değer eğitime yer verilmiş olması da önemlidir. Türkçe Dersi Öğretim Programı gözden geçirildiğinde bireylerin sevgi, saygı, dürüstlük, hoşgörü, sorumluluk gibi evrensel değerlerin önemini kavramaları ve yaşantılarında bu değerlere yer vermelerini amaçladığı görülmektedir (Coşkun ve Derse, 2021). Millî Eğitim Bakanlığı Türkçe Dersi Öğretim Programında (2019, s.4) değerlerle bağlı bu bilgiler bulunmaktadır:

Değerler öğretim programlarının görüncesini yaratan ilkeler bütünüdür. Esas insani niteliği meydana getiren değerlerimiz, hayatımızın alışlagelmiş durumu ve rastımıza çıkan problemlerin üstesinden gelmede harekete geçmemizi temin eden iktidarın ve gayretin membayidir. Eğitim sistemimiz her bir üyesine elverişli etik kararlar alma ve bunları hareketlerinde gösterme becerisini kazandırma gayesindedir. Esas değerleri özümsemiş bireyler geliştirmek eğitim sisteminin ana vazifesidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma hedefi çerçevesindeki vazifesini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla gerçekleştirir. Değerlerimiz, öğretim programlarının hepsinde ve ayrı ayrı her ünitesinde bulunmuştur. Öğretim programlarında yer alan “kök değerler”: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverliktir. Bu değerler, eğitim prosesinde hem tek başlarına, hem kendine bağlantılı alt değerlerle ve hem de diğer kök değerlerle beraber ele alınarak gelişecektir.

Türkçe dersi çocuklara “*doğru şekilde dinleme, konuşma, okuma, yazma, Türkçeyi sevmeye, ilişki kurma, eleştirme vb. öğretmeyi amaçladığı gibi, çocukların ulusal, ruhsal, ahlaka uygun, tarihsel, medeni, güzelduyusal ve sanatla ilgili değerlere sahip olmasını da amaçlar*”. Ayrıca Türkçe dersinin en önemli materyalleri arasında değerleri öğretme de çok önemli bir rol üstlenen hikâye, nağıl, kıssa vb. çeşitteki metinler bulunmaktadır (Kardaş ve Cemal, 2017).

Türkçede olduğu gibi Azerbaycan dilinde de değer eğitime önem verilmektedir. Bu konuda Azerbaycan dilinin öğretim programında dersin amaçlarından biri şu şekilde açıklanmıştır: “*Çocuklar, ana dillerini güzel ve efektif bir biçimde öğrenerek Azerbaycan tarihi geçmişini, medeniyetini ve manevi değerlerini iyi bir biçimde kavrayabilirler*”. Bu ifadeden ana dili öğretiminin esas meselelerinden birinin Azerbaycan tarihini, kültürünü

ve değerlerini yeni kuşaklara aktarmak olduğu anlaşılmaktadır (İbrahimoglu ve Şan, 2018).

İki kardeş ülke olan Türkiye ve Azerbaycan, kültürü, inançları, değerleri, eğitim sistemi ve birçok konularda birbirine benzemektedir. Geçmişten günümüze kadar uzanan tarihe bakıldığında bu görülmektedir. Özellikle Selçuklular döneminde Anadolu'daki Türkler Azerbaycan topraklarında görülmüşler. 19.yüzyılda ise Mirza Fetihali Ahundov'un simasında bir çok bilgili ziyalılar yazdıkları Türkçe eserlerle hem Azerbaycan'ın milli kimliğinin korunması hem de açtıkları Türkçe eğitimi veren kurumlarla milli bir bilincin oluşmasına katkıda bulunmuşlar. Türkmençay anlaşmasından sonra ise Anadolu Türkleri ile Azerbaycan Türklerinin arasında etkileşim daha da artmış, bu olay Azerbaycan halkında Türklerin her zaman yanlarında olacaklarına dair inanç yaratmıştır. Bu inanç varlığını bugün de devam ettirmektedir. Bunun beraberinde Türkçe'nin Azerbaycan'da önem kazanması kültürel etkileşimin daha da artmasına olanak sağlamış ve dilde ortaya çıkan gelişmeler diğer alanlara da etki ederek iki ülke arasında olan benzerlik ve yakınlığın artmasına olanak sağlamıştır (Sancak, 2019). Bunlara ek olarak İkinci Dünya Savaşından sonra Azerbaycan devleti Sovyet Rusya'sının işgalinden kurtulmak için bir sıra Azerbaycanlı grup Mehmet Emin Resulzade'nin liderliğinde Türkiye'ye gelmiş ve Türkiye'de matbu kurumlar ve en esası da Azerbaycan Kültür Derneği kurulmuştur. AKD (1952) bu derneğin esas amacının "Azerbaycan medeniyetini Anadolu Türklüğünün gözleri önüne sermek ve yüce Türk milli birliğinin bu iki kolu arasında bulunan yazınsal ve manevi bağları daha çok pekiştirmek ve güçlendirmek" olduğunu söylemiştir (Turan, 2016). Burada da görüldüğü gibi hem İkinci Dünya Savaşı döneminde hem Azerbaycan halkının Sovyet Rusya'sının işgalinden kurtulması için savaştığı dönemde hem de bundan sonraki dönemlerde Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ilişkilerin güçlenmesi ve birbirine kaynaşması ile birlikte bu ülkelerin kültür, inanç, değer ve eğitim sistemleri de birbirine benzemeye başlamıştır. Hatta Azerbaycan'ın ikinci Cumhurbaşkanı Ebulfaz Elçibey'le başlayan İki Devlet, Bir Millet anlayışı Azerbaycan ve Türkiye'nin ortak kültürlerinin olduğuna vurgu yapmaktadır. Başka bir ifade ile her iki ülke açısından bakıldığında Türkçe ve Azerbaycan dilinde değer eğitimi oldukça önemli bir yere sahiptir.

Türkçe derslerinde değerlerin öğrencilere etkili bir şekilde öğretilmesinde en elverişli kaynak metinlerdir (Coşkun ve Derse, 2021, s.12). Yani metinler değerler açısından daha zengin materyaller olduğu için öğrencilerin daha çok değeri öğrenmesine

ve bu değerleri kendi yaşantısında nasıl uygulayacağını anlamasına yardımcı olur. Metinlerin yanı sıra şiirler ve görsel öğeler de toplumsal değerleri kendisinde barındıran kültürel öğelerdir (http-1). Başka bir ifade ile Türkçe de ve Azerbaycan dilinde değerlerin eğitiminde en önemli kaynaklardan biri metinlerin yer aldığı ders kitaplarıdır. Sevgi, saygı, hoşgrl olma, sabırlı olma, dürüstlük, doğruculuk, öz yönelim, geleneksellik vb. değerler Türkiye de okutulan ana dili ders kitaplarında olduğu gibi Azerbaycan dili ders kitaplarında da metinler, görseller ve şiirler aracılığıyla öğrencilere aktarılmaktadır.

İlkokul zamanı hassas periyot olarak görülür ve bu dönemde öğretilen değerler eğitiminin önemi fazladır (Küçükoğlu, Albayrak ve Serin, 2020, s.1501). İlkokul ğrencilerinin bir birey olarak kendi ihtiyaçlarından başlayarak toplumun ihtiyaçlarına odaklandıkları bu süreçte edindikleri bilgi, beceri ve davranışlar onların kişiliğinin gelişiminde çok önemli rol oynar. Sorumluluk sahibi bir vatandaş, işini doğru ve dürüst yapan bir memur, adil bir yönetici, vatanını milletini canı gönülden seven bir nesil yetiştirilmek isteniyorsa değerler eğitimine çok büyük önem gösterilmelidir. İlkokul dönemindeki çocuklar en çok öğretmenlerini rol model aldıklarından dolayı öğretmenlerin yardımseverlik, cesur olmak, yükümlülük, vatanseverlik, hakkaniyetli olma gibi değerleri çocuklara öğretirken bu değerlere mütenasip hareket etmeleri zorunlu olmaktadır (Gürdoğan Bayır, Çengelci Köse ve Deveci, 2016, s.319).

2005'te sosyal bilgiler dersi ğretim programı ile daha çok konuşulmaya başlanan “değer eğitimi” konusunda 2017 yılından itibaren ise daha da üzerinde durulmaya başlanmıştır. 2017 ilköğretim programında değerin bireyin gelişimindeki önemine vurgu yapılmış, programın açıklama ve kazanım kısımlarında değerlere yer verilmiştir (Kart ve şimşek, 2020). İlkokul programlarında “Değerlerimiz” başlığı altında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2019'ta belirlenmiş; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerleri yer almıştır (Yolcu ve Sarı, 2019).

Alanyazında Türkçe dersleri ve değerlerle ilgili olarak var olan çalışmalar incelendiğinde (Yılar, 2016; Kaşkaya, 2017; Alıcı, 2019; Soylu, 2019; ksz ve Eken, 2019; Ketenalp, 2020; Dökme ve Kızılaslan Tunçer, 2021; Akdağ ve Bozgün, 2022; Taçyıldız, 2023) bu çalışmaların daha çok Türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerinde yapıldığını ve doküman incelemesi vasıtasıyla değerlerin incelenemsine yönelik olduğu görülmüştür. Çalışmalarda, halihazırda var olan Schwartz, Rokeach ve bu son zamanlarda yaygın şekilde kullanılan MEB'in belirlemiş olduğu Kök Değerler sisteminde yer alan

öğelerin listelendiği sınıflandırmalardan yararlanılmıştır. Araştırmaların neticesinde, ders kitaplarında bulunan ve bulunmayan değerler belirlenmiştir. Yeterli bulunan değerlerin yanı sıra ders kitaplarında çok az sayıda bulunan değerlerin olduğu belirtilmiş ve kitapların bu yönden geliştirilmesi yönünde önerilerde bulunulmuştur.

İlgili çalışmalarda yalnızca Türkçe ilkokul dönemine ait kitaplar değerler bağlamında incelenmiştir. Azerbaycan Respublikasının Umumtahsil Mektepleri İçin Azerbaycan Dili Üzre Tahsil Proqramı'na (2013) bakıldığında “değerler eğitimi” kazanımının bulunmadığı görülmüştür. Bu çalışma “Değer eğitimi” kavramına Azerbaycan eğitim sisteminde de yer verilmesinin önemli olduğunu vurgulamak ve değerler eğitiminin Azerbaycan'da da gelişimine ışık tutmak için büyük önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra Türkçe ve Azerbaycan Dili ders kitaplarını tüm boyutlarıyla değerler bakımından inceleyerek karşılaştıran çalışmalara rastlanmamıştır. Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarındaki görsellerin değer aktarımı açısından incelendiği çalışmalara ise hiç rastlanılmamıştır. Yapılan bu çalışmanın alandaki bu boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Araştırma sonunda ortaya çıkan verilerle Azerbaycan ve Türkiye’de okutulan ilkokul ana dili ders kitaplarındaki hangi değerlerin ortak olduğunun görüleceği, görsellerin değer aktarımına katkısının ortaya çıkarılacağı ve gelecekte bu kitaplarda yer alacak olan metinlerin ve görsellerin seçiminde ve bu ders kitaplarının hazırlanma sürecinde yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu açıdan bu bilgilerin alana katkı getireceği hesap edilmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmada, Türkiye ve Azerbaycan’daki ilkokul ana dili kitaplarındaki yer alan değerleri karşılaştırmalı olarak incelenmek amaçlanmıştır. Bu amaçtan yola çıkarak bu sorulara yanıt bulunmaya çalışılmıştır:

- 1) Türkçe ve Azerbaycan dili ilkokul kitaplarında hangi değerlere yer verilmektedir?
- 2) Türkçe ve Azerbaycan dili ilkokul kitaplarında değerlerin sınıf düzeylerine dağılımları farklılaşmakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Değerler eğitiminin, öğrencilerin akademik başarısının artmasında, toplumun mutlu ve sağlıklı bir biçimde var olmasında, insanların yaşadıkları çevreye bilinçsiz bir şekilde zarar vermelerinin önlenmesinde, toplumumuzda günü günden artan boşanmalar, suçlar, şiddet, çevresel kirlilik, terörizm ve bu gibi durumların önlenmesinde çok önemli bir rolü

vardır (Sapsağlam, 2020). Değerler bireylere öğretilmezse bu olumsuz durumlar daha da artabilir. Değerlerin küçük yaştan itibaren çocuklara öğretilmesi gerekir. Değerler eğitimi ile bireylerde ruhsal, insani, ahlaki, evrensel vb. duyarlılıkların oluşturulması sağlanır (Yaman, 2012). Bu araştırmada, değerlerin öğrencilere aktarılmasında büyük rol oynadığı için ders kitapları incelenmiştir. Okullarda eğitimin en mihver ders ögesi derslerde yararlanılan kitaplarıdır. Türkçe ve Azerbaycan dili kitapları ve bu kitaplardaki metinler değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında çok mühim bir rol oynar. Türkçe ders kitaplarında değerler büyük oranda yer alır. Ders kitapları öğretim programına uygun hazırlandığı için değerlerin öğrencilere kazandırılması planlı ve programlı şekilde sağlanabilir (Tarakcı ve Kalenderoğlu, 2022). Dil kitapları değer aktarımı için önemli olan dinleme metinleri, görsel öğeler, etkinlikler ve metinler barındırdığından dolayı büyük önem arz etmektedir. Yani dil kitaplarında yer alan bu öğeler vasıtasıyla değerleri daha kolay bir şekilde çocuklara aktarmak mümkün olur. Değerlerin öğretimi daha çok Türkçe ve Azerbaycan dili kitaplarında yer alan metinler vasıtasıyla hayata geçirilmektedir. Alanla ilgili literatür incelendiğinde daha çok ilköğretim II kademe öğrencilerinin Türkçe kitaplarda yer alan değerlerinin incelendiği görülmektedir. Türkçe ilkokul kitaplarındaki metinlerin değerleri aktarma yönünden incelendiği çalışmalar literatürde az yer almaktadır. Bundan başka alanda değerlerin incelenmesi ile bağlı karşılaştırmalı çalışmaların da çok az olduğu görülmektedir. Bildiğimiz üzere toplumlarda ortak değerlerin oluşması çok önemlidir. Bu ortak değerlerin oluşması için değerlerle ilgili karşılaştırmalı çalışmaların yapılması en önemli konudur. Azerbaycan ve Türkiye ilkokullarında okutulan ana dili kitaplarında değerlerden hangisinin daha çok hangisinin daha az bulunduğunu, değerlerin ilkokul ana dili ders kitaplarında yer alan metinlerde doğru dağılımının yapıp yapılmadığını belirlemek, bu iki ülkenin ilkokul seviyesindeki çocuklarında dil bilincini ilerletmek için yaptıkları ders kitaplarındaki metinlerin değerleri ne yoğunlukta aksettirdiğini göstermek ve bu iki ülke arasında hangi değerlerin ortak olduğunu tespit etmek bu çalışmanın başlıca hedefidir. Literatüre bakıldığında Azerbaycan ve Türkiye ilkokul ana dili kitaplarındaki metinlerin değerler açısından karşılaştırmalı olarak incelendiği bir çalışma bulunmamaktadır. Bu yüzden bu çalışmanın alanyazına etki sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırmadaki sınırlılıklar aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Bu çalışma 2022-2023 Türkiye ilkokullarında okutulan 1.sınıf Türkçe ders kitabı (Bilim ve Kültür Yayınları), 2.sınıf Türkçe ders kitabı (Ada Yayıncılık), 3.sınıf Türkçe ders kitabı (Gizem Yayıncılık), 4.sınıf Türkçe ders kitabı (zgn Yayıncılık) ve
- 2022-2023 eēitim ēretim yıllarında Azerbaycan ilkokullarında okutulan 1. sınıf Azerbaycan dili ders kitabı (ēerq-Qerb Yayıncılık), 2.sınıf Azerbaycan dili ders kitabı (Tehsil NP Yayıncılık) 3.sınıf Azerbaycan Dili ders kitabı (Radius yayıncılık) ve 4.sınıf Azerbaycan Dili ders kitabı (ēerq-Qerb Yayıncılık) ile sınırlandırılmıştır.
- Araştırmada yalnızca Azerbaycan ve Türkiye ilkokul anadili ders kitaplarında yer alan okuma metinleri, şiirler ve görseller incelenmiē, diēer ēeler (etkinlikler, dinleme metinleri) çalışmada yer almamıştır.

2. ALANYAZIN

Araştırmanın bu kısmında kuramsal çerçeve ile ilgili literatür taraması sunulmuştur.

2.1. Değer Kavramı ve Özellikleri

Bireyler arasındaki ilişkilerde önemli olan, sosyal bilimlerin esas sorunu haline gelen değerlerle ilgili birçok psikolog, sosyolog ve antropologlar tarafından yapılan birçok araştırmada değerler farklı şekillerde tanımlanılmışlardır. Her biri değerleri farklı şekillerde tanımlamışlar. Zamana bağlı olarak bazı değerler anlam kazanırken, bazı değerler de anlamını kaybetmektedir. Bir toplumda önemli olan değerler diğer toplumlarda önemli olmayabilirler. Buna göre de değer kavramına tüm toplum için ortak bir tanım vermek zordur (Akgül, 2020). Değer kavramının daha iyi anlaşılması için, değerlerin farklı tanımlarına yer vermek daha uygun olacaktır.

Değer kelimesi *valare kökünden* türemiş bir söz olup “*kıymetli olmak*” ve “*güçlü olmak*” anlamına gelmektedir (Bilgin, 1995; Aydın, 2003, s. 122).

Türk Dil Kurumunun sözlüğünde değer anlamı: Bir şeyin sahip olduğu not, kadir, ekelik, kıymetlilik (http-2).

Ulusoy ve Dilmaç’ a (2020) göre değerler, insanı başka varlıklardan farklılaştıran en önemli özelliktir. Abdullaeva (2007, s.40) ise değerleri, “insanların ve toplumların davranışlarını meydana getirirken başvurdukları referanslar” biçiminde tanımlamaktadır.

Değerler bazen temel ihtiyaçların önüne bile geçebilir. Bireylerin milleti uğrunda canını feda etmesi, öğrencilerin sınavda başarı elde etmeleri için geç saatlere kadar çalışıp uykularından kalmaları, bunlar değerlerin yaşantımızı nasıl etkilediğini göstermektedir (Çalışkan ve Yıldırım, 2022, s. 5).

İnsanların sosyal ilişkilerini saptamada, biçimlendirmede ve yönlendirmede değerler çok büyük önem arz etmektedir. Normal olup olmayan kavramlar da değerler kapsamında değerlendirilmektedir. Bu açıdan bireylerin davranışlarını anlamada ve açıklamada değerlerin çok büyük rolü olduğu söylenebilir (Şahin, 2021, s.41). Yılmaz’a (2021, s.98) göre değerler bireyler üzerinde o derece muazzam bir tesire sahiptirler ki, bireyler rastgele bir sorgu veya itirazla karşılaşınca kadar değerlerinden şüphe duymazlar ve bundan başka çoğu zaman kişiler değerlerinin farkında bile olmazlar ama değerler onların davranışlarını, ilişkilerini, görüşlerini vb. hareketlerini belirler.

Küçüköğlu, Albayrak ve Serin (2020, s.1500), değer; yapıp edileni “önemli”, “anamlı” hale getiren şeyler bütünü olduğunu söylemişler. Yarbey (2022, s.11) değerlerin, kişilerin ve toplumların geçmişten bu zamana ve bu zamandan geleceğe

götürecekleri tutumlar olduğunu vurgulamıştır. Aktaş Ersoy (2022, s.10) değeri, insanın kendi düşüncelerinde ve psikolojik olarak insanlarla ilişkisinde mühim yeri olan, arzu olunan davranışları içeren bir ölçüt ve insanın malik olduğu derin duyarlılık gibi tanımlamıştır.

Değer tanımlarından yola çıkarak, insan ilişkilerinde değerlerin hava ve su gibi önemli olduğunu görülmektedir. Değerler, insanın hayatta olup yaşayabilmesi ve diğer insanlarla anlaşabilmeleri için önemli bir ölçüt olarak tanımlanabilir.

Birçok araştırmacı tarafından değerlerin özellikleri belirlenmiştir. Ancak bu çalışmada yalnızca Tezcan'ın belirlemiş olduğu değer özelliklerine yer verilmiştir.

Tezcan (2011) insan ve toplum için büyük öneme sahip olan değerlerin dört temel özelliğini şu şekilde sıralamıştır:

1. Kütleni meydana getiren bireylerce üstünde anlaşılmıştır. Kendi başlarına mevcuttur.
2. İnsanlarca önem verilir. Doğruluğuna ait büyük bir inam vardır.
3. Heyecanlarla birlikte olup, his ve coşuklara yöneliktir.
4. İnsan hafızasında yer almış topluma ve kültüre ilişkin kuramsal vakalar olup, diğer şeylerden soyutlanabilirler (Ulusoy ve Arslan, 2019, s.4).

2.2. Değer Sınıflandırmaları

Alanyazınla ilgili literatür incelendiğinde değerlerin birçok araştırmacı tarafından sınıflandırıldığı görülmektedir. Bu sınıflandırmalara; “Spranger Değer Sınıflandırması”, “Rokeach Değer Sınıflandırması”, “Lickona'nın Temel ve Ahlaki Değer Sınıflandırması”, “Akbaş'ın Değer Sınıflandırması”, “Ülken'in Değer Sınıflandırması”, “Schwartz'ın Değer Sınıflandırması” örnek verilebilir. Bu çalışmada ise Azerbaycan ve Türkçe ilköğretim ders kitaplarındaki metinleri ve görselleri incelemek için “MEB Kök Değerler”i ve “Schwartz'ın Değerler Sınıflaması” kullanılmıştır. “MEB Kök Değerler”i Tablo 2.1’de, “Schwartz'ın Değerler Sınıflandırması” ise Tablo 2.2’de sunulmuştur.

Tablo 2.1. MEB'in Belirlemiş Olduğu Kök Değerler ve Tanımları

Kök Değerler	Tanımları
Adalet	Hakkın gözetilmesi ve yerine getirilmesi. Haklı ile haksızın ayırt edilmesi
Dostluk	Zevklerin ve düşüncelerin uyuşması
Dürüstlük	İnsanın söz ve davranışlarıyla, niyet ve inancında iyilikten ve güzellikten yana olması
Öz Denetim	İnsanın kendi kendini yönetme yeteneğini kazanması
Sabır	Koşulların zorlaştığı zamanlarda özgüven ve cesareti kaybetmeme duygusu
Saygı	Bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu
Sevgi	İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu.
Sorumluluk	Kişinin kendi davranışlarını veya yetki alanına giren herhangi bir durumun sonuçlarını üstlenmesi
Vatanseverlik	Bir bireyin ülkesine duyduğu sevgi ve bağlılık
Yardımseverlik	Herhangi bir canlıya yardım etmekten dolayı mutlu ve huzurlu olma duygularının yaşanması

Schwartz'ın yaptığı değer sınıflaması yaygın olarak kullanılan sınıflandırmalardan biridir. Schwartz'ın değerler sınıflandırması da Tablo 2.2'de verilmiştir (Schwartz, 1994; Schwartz vd., 2012; akt: Boyacı, Güner ve Babadağ, 2017):

Tablo 2.2. Schwartz'ın Değerler Sınıflaması (Schwartz, 1994; Schwartz vd., 2012; akt: Boyacı, Güner ve Babadağ, 2017)

Değer tipi	Tanım ve amaç
Özyönelim	Özgür fikir ve eylem seçme, yaratma, keşfetme
Uyarılım	Coşku, yenileşim ve hayata meydan okuma
Hazcılık	Kişisel haz ve duyusal tatmin
Başarı	Sosyal standartlara göre yeterlilik gösteren şahsi başarı
Güç	Toplumsal statü ve itibar, insanlar ve kaynak üzerinde hakimiyet ve denetim
Güvenlik	Toplunun, şahsi ilişkilerin ve insanın kendisinin asayışı ve huzuru
Uyma	Başkalarının canını sıkın ya da onları zarara sokacak, sosyal beklentilere veya kurallara uymayacak eylem ve isteklerin sınırlandırılması
Geleneksellik	Geleneksel medeniyete veya dinin temin ettiği görenek ve fikirlere hürmet, bağlılık ve onama
İyilikseverlik	İnsanların refahını koruma ve geliştirme, yakın ilişki
Evrenselcilik	Uzlaşma, övgü, hoşgörü, insan ve doğayı koruma

Tablo 2.2’de görüldüğü gibi Schwartz’ın değerler sınıflaması 10 ana değerden oluşmaktadır. Tablonun ilk sütununda bu temel değerlerin adları verilmiştir. İkinci sütununda bu değerlerin tanımı ve amacı belirtilmiştir.

Bu çalışma kapsamında Schwartz’ın değerler sınıflandırması ile İlkokul Türkçe Dersi Öğretim Programında (2019) ifade edilen kök değerler benimsenerek ilkokul Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarındaki değerler incelenmiştir.

2.3. Değerler Eğitimi

Cemiyetin ilerleyiş düzeyini ve toplumsal strüktrün güçlü bir biçimde çalışmasını sağlamak için cemiyeti meydana getiren bireylerin müşterek ve pozitif değerleri kazanması gerekmektedir. Huzurlu bir cemiyetin olması için ahlaki değerlere sahip olmak gerekir. Bu değerlere sahip olmak değerler eğitimi vasıtasıyla mümkün olabilir. Kerschenstainer’ın “tüm alanda olası çok karakterli bireyleri bulunan bir ülkeye ne mutlu!” tabiri toplumsal açıdan değer eğitiminin önemini vurgulamaktadır (Kerschenstainer, 1977’den aktaran Meydan, 2014, s.95).

Toplumda ortaya çıkan olumsuz durumlardan kaynaklanan değerlerin kaybını önlemek için değerler eğitimi ortaya çıkmıştır. Değerler eğitiminin tarihinin 1920’lerde Amerika’da karakter eğitimi başlığında yürütülen araştırmalara dayandığı görülmektedir. Ulus ve uluslararası değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması için öğretim programlarında bir sıra değişiklikler yapılmıştır (Aslan ve Aybek, 2019). 1970’lerde değerler eğitimine ilişkin çalışmalar yayınlanmıştır (Ulusoy ve Arslan, 2019).

Ulusoy (2021, s. 92), değerler eğitiminin “her bir öğrenciye değerlerle bağlı; bilgi, marifet, davranışları kazandırma ve bu değerleri davranış haline getirmek için devamlı inkişaf imkanı tanıma prosesi” olduğunu söylemiştir.

Her geçen gün artan şiddet, sosyal problemler, aile kurumunun zayıflaması, adli suçların artması, kişilerarası saygı problemleri gibi genç kuşakları olumsuz yönde etkileyen bu sorunların önleminin alınmasında değerler eğitimi çok önemli bir role sahiptir. Vincent (2003) yapmış olduğu çalışmasında genç kuşak içerisinde son otuz yılda ahlaki çöküşün çoğaldığını vurgulamıştır (Sapsağlam, 2020, s.39).

Tokdemir (2007, s.30)’e göre insanlar ve yaşantılar vasıtasıyla oluşan değerler topluma ve insana yön verecektir ve bütün bunlarda eğitimle mümkün olacaktır. Lickona (1991) değerlerden yoksun bir eğitimin mümkün olmadığını ve değerlerle ilgili eğitimde “Okullarda değerler eğitimi verilmeli mi?”, “değerlerden hangileri okullarda öğretmelidir?” ve “öğretilmesi gereken değerleri hangi yolla daha iyi öğretilbiliriz?”

sorularına yanıt aranması gerektiğini söylemiştir (Lickona, 1991'den akt.; Meydan, 2014).

Değerler, toplumda insanların birbiriyle ilişkilerinin doğru kurulmasında, evrende huzurun ve refahın sağlanmasında çok büyük role sahiptir. Eğer değerler olmasaydı insanların birbirleriyle anlaşması çok zor olurdu ve dünyada huzur, refah kalmazdı. Bir toplumun sürekliliğini devam ettirebilmesi, bireylerin mensup oldukları topluma uyum sağlayabilmesi ve bireylerin ortak bir yaşantı alanı oluşturabilmeleri için değerlerin bireylere kazandırılmasının önemi ortadadır. Başka bir ifade ile değerlerin kazandırılmasının gereği değerler eğitiminin yapılmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Çelik, 2020).

2.3.1. Ailede ve okulda değerler eğitimi

Çocuğun büyüüp gelişmesi, uygun değerlere sahip olması için onun yetişkinlere, öncelikle de anne ve babalarına ihtiyaçları vardır. Değerler çocuklara eğitim kurumlarından önce ailede verilmektedir. Çocuklara küçük yaştan itibaren öğretilen değerlerin alışkanlık haline getirilmesini sağlamak gerekir. Küçük yaştan itibaren, hangi şeylerin doğru, hangi şeylerin yanlış, hangi şeylerin iyi, hangi şeylerin kötü anlama geldiğini çocuğun anlayabileceği dille ebeveynlerin onlara anlatması gerekir. Çocuklar ailelerinin başka bireylerle kurduğu ilişki şekillerini gözlemleyerek onları kaydeder ve gereken durumlarda bu ilişki şekilleri ortaya çıkar. Örneğin, annesinin otobüste yaşlı bir teyzeye yer verdiğini gören çocuk, aynı durumla karşılaştığında annesinin hareketini tekrar eder. Çocuğun değerleri süreç içerisinde doğaçlama yoluyla öğrenmesini ve içselleştirmesini sağlamak için aile içinde olumlu örnekler yaşaması gereklidir (Sağlam, 2020).

Yeşiltaş ve Taş (2016)'in ilkokul ve ortaokullarda çalışmakta olan 35 okul müdürü ile yapmış olduğu çalışmada, okul müdürlerinin değer kazandırmada ailenin rolüne ilişkin görüşleri şu şekilde olmuştur: “çocukların değerleri kazanmasında en büyük görev aileye düşür”; “değerlerin çoğunun temeli ailede atılır”. Bu örnekler vasıtasıyla okul müdürlerinin değer kazandırmada ailenin rolünü çok yüksek kıymetlendirildiği görülmektedir.

İnsanlar iyi ahlaki değerlere kendiliğinden sahip olamazlar ve bu değerlerin insanlara aşılmasında okullarda yapılan derslere büyük sorumluluk düşmektedir. Okullar çocuğun erdemli bir kişi olarak gelişmesinde, toplumda kabul edilen değerlere uygun olarak yetiştirilmesinde çok mühim rol oynar. Kasapoğlu (2013) okullarda

değerler eğitimi sürecinde evrensel ilkelerin ve demokratik tutumların öneminin ortaya konmasının gerekli olduğunu bildirmiştir.

Çengeliz, Hancı ve Karaduman'a (2013) göre ilköğretim kurumlarında öğrencilere sorumluluk sahibi olma, arkadaşları ile iş birliği yapma, sevgi gösterme, sabırlı, saygılı, duyarlı olma, birbirine yardım etme gibi özellikler öğretilmektedir. Çocukların değerleri uygulamalı olarak öğrenebilecekleri bir okul ortamının olmasına ihtiyaç vardır. Okul muhitinin değerler eğitimine elverişli bir vasıf taşıyıp taşımayacağıın öğrenilmesi için öğretmen ve öğrencilerin bu konuda görüşlerinin araştırılması çok önemlidir ve bu görüşlere göre değerler eğitiminin hayata geçirilebileceği okul ortamının oluşturulması için bu araştırmalar önemlidir. Genellikle öğretmen ve öğrenciler tarafından okul ortamının değerler eğitiminin verilebileceği uygun yerler olduğu düşünülmektedir ama bu konun geniş bir şekilde araştırılmasında fayda vardır.

2.4. Türkiye ve Azerbaycan Eğitim Sistemi

Azerbaycan eğitim sisteminin umumî ilkelerini, Azerbaycan Millî Meclisi gereğince 1992 yılında kabul edilen ve 6 bölümden oluşan Tahsil Kanunu belirlemekte ve bu kanun ile toplumun üyelerinin ırkı, milliyeti, dini, cinsiyeti, sosyo-ekonomik kültürü gözetilmeksizin eğitim hukuku temin edilmektedir. Azerbaycan eğitiminin belirteçleri anayasa, kanuniesasi, tahsil yasası ve beynelmilel sözleşmelerdir (Ergün, 1997, s.500). Türkiye'de ise eğitim sistemi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına ve 1739 sayılı Milli Eğitim Kanununa dayanan; Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilen bir sistemdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin her bir vatandaşı için 12 yıllık eğitim zorunludur ([http-3](http://3)).

Azerbaycan eğitim sisteminde genel eğitim; İlkokuldan (6-10 yaş), ortaokuldan (10-15 yaş) ve liseden (16-18 yaş) oluşmaktadır. Azerbaycan'da genel eğitim süresi Türkiye'den farklı olarak 11 yıldır ve 1995 yılından itibaren 11 yıllık eğitim zorunlu olmuştur (Okutan, 1996).

Azerbaycan ve Türkiye eğitim sistemine bakıldığında birçok özelliğin aynı olduğu ancak bazı farklı yönlerinin de bulunduğu görülmektedir. Örneğin Tüzük ve Yönetmelikler Azerbaycan'da okullar tarafından hazırlanabilirken, Türkiye'de Yönetmelikler Bakanlıklar tarafından hazırlanıp uygulamaya konulmaktadır. Eğitimin veriliş tipi her iki ülkede de aynıdır. Her iki ülkenin eğitim sisteminin temel amacı ülkenin ahlaki değerleri ve tarihine bağlı çağdaş dünyaya bilgi sahibi insan yetiştirebilmektir (Çeltikçi, 2013).

2.4.1. Türkiye ve Azerbaycan eğitim sisteminde değerler eğitimi

“Mevcut kültürel aktarımı sağlamak” eğitimin tanımlarından biridir. Günümüz Türkiye’inde eğitimin başat kabul ettiği değerlerin neler olması, hangi yollarla aktarılması gerektiği ciddi bir sorun olarak ele alınmakta ve Millî Eğitim Şuralarında konuyla ilişkin paylaşımlara sıklıkla yer verilmektedir. Türkiye’de ve tüm toplumlarda eğitim sisteminde değerler eğitimi çok büyük role sahiptir. Bu eğitime okulöncesi ve ilkokul döneminde başlanmalıdır. Kohlberg, çocukların sosyalleşmeye başladığı okulöncesi ve ilkokulu, bireyin toplumun değerlerine geçiş dönemi olarak nitelendirmiştir (Şentürk, 2019).

Türk millî eğitiminin temel maksatlarından biri, Türk toplumunun her bir bireyini, Atatürk ilkeleri ve inkılaplarını benimsemiş, Atatürk milliyetçiliğine sadık, Türk halkının millî, ahlaka uygun, insancıl, tinsel ve medeni değerlerini içselleştiren, gözetken ve ileren; vatanını, milletini seven; Türkiye Cumhuriyeti’ne yönelik olan vazife ve yükümlülüklerini anlayan ve bunları davranış biçimine getirmiş bireyler yetiştirmektir (MEB, 1973).

1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda yer alan Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları incelendiğinde, Türk Eğitim Sisteminde değerlerin çok büyük önem arz ettiği görülmektedir. Değerlerin eğitim sistemindeki bu yeri ilköğretim programlarının değiştirilmesi sürecinde de korunmuştur. Değerlerin tüm eğitim programlarında yer aldığı söylenebilir. Türkçe öğretim programında da değerler geniş bir biçimde incelenmiş ve değerlerden hangilerinin çocuklara kazandırılacağı örnekleriyle birlikte açıklanmıştır (MEB, 2010; Balcı ve Yelken, 2013). Türkçe Dersi Öğretim Programı incelendiğinde özel amaç ve yer verilecek temalar bölümünde değerler vurgulanmış ancak ilkokul düzeyindeki kazanımlarda değerler yer almamıştır. Türkçe dersinin ders saatlerinin fazla olması ve içeriği itibarıyla değerlerin kazandırılmasında en etkili derslerden biri olduğu söylenebilir (Yolcu ve Sarı, 2019, s.148).

Türkiye’de 2005 yılına kadar değerler örtük bir şekilde, sonrasında ise açıktan yer almaya başlamıştır. Değerlerin okullarda öğretimi doğrudan ve dolaylı yolla olduğu için bu öğretim programlarına da etki etmektedir (Yaşaroğlu, 2018, s.726). 2015 ve 2017 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda “Değerler Eğitimi” konusu yer almıştır (Deniz ve Karagül, 2018, s.274). 2018 TDÖP’da ise değerler eğitimi ayrıca bir yer almış ve kök değerler (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, saygı, sevgi, sabır, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik) yer almıştır. Programda kök değerler ana dokuyu oluşturan ve kişinin sahip olması zaruri olan kavramlar olarak ele alınmıştır. Kök değerler

bu programı diğer programlardan farklı kılan özellik olarak göze çarpmaktadır (Kırmızı, Susar ve Yurdakal, 2019, s.68).

Azerbaycan'ın geleceği, genç kuşakların eğitim seviyesine ve değerlerine bağlı olarak şekillenmektedir. Öğrencilerin değer yönelimlerine ilgili olmaları, yakın zamanlarda onların verimli bir güç haline gelmelerine ve onların değerlerinin toplumun değerlerinin belirlemesinde önemli rolü olacaktır. Eğitim hakkında yasada eğitim alanındaki temel ilkeler; hümanistlik, demokratiklik, milliyetçilik, laiklik, eşitlik, niteliklilik, süreklilik, liberalleşme ve entegrasyon şeklindedir. Eğitim sisteminde ulusal ve uluslararası değerler temelinde gerçekleştirilen maksatlı faaliyetlerle öğrencilerin kendi kaderini tayin edebilme, ahlaki, sivil gelişimi ve kendini gerçekleştirmek için yardımcı olmaktadır (Gahramanova, 2012).

Azerbaycan eğitim sistemi 2009 yılında kabul edilen kanunda yer alan amaçlar doğrultusunda öğrenci yetiştirmeyi planlamaktadır. Bu amaçlar; çok yönlü yeteneğe, kültür, sorumluluk bilincine, ileri dünya görüşüne sahip olup onu daima geliştirmeye çalışan, Azerbaycan halkının bağımsızlık, demokrasi geleneklerine, soy köküne bağlı, halkının milli, ahlaki, hümanist insani ve manevi keyfiyetlerine sahip, milletini daima sevip ona sahip çıkan, onu yüceltmeye çalışan bireyler yetiştirmeye çalışılmaktadır şeklinde özetlenebilir (http-4).

Azerbaycan dili dersinde değerler eğitimi kazanımının bulunmadığı görülmüştür. Bu iki ülkenin geliştirmeyi arzuladığı kişilerin kazanması gereken özelliklere bakıldığında bugünün dünyasının gerektirdiği temel özellikler, ulusal kültür ve değer özelliklerinin hemen hemen aynı olduğu görülmektedir (Urfa, 2019, s.24).

2.5. Türkçe Ders Kitapları ve Değerler Eğitimi

Toplumsal değerlerin nakledilmesi ve değerlerin yeni baştan işlenmesi bağlamında ders kitaplarının gerekli bir görevi üstlendiği görülmektedir. Bu bağlamda ders kitaplarının öğrencilerin yaş gruplarının ve gelişim düzeylerinin dikkate alınarak hazırlanması ve içeriğinin bu yönde düzenlenmesi öğretmenlerin işini kolaylaştırmak ve öğrencilerin ilgisini çekmek açısından çok önemlidir. Bunun yanı sıra günümüzdeki Türkçe kitapları “*ana dili yeterliliğini kazanma ve onu yüceltme fikrile*” ile “*fırsat eğitimi*” ilkesinden yola çıkan ve “*temel düzeyde edebiyat metinleri vasıtasıyla çocuğa belli ahlaka uygun davranış biçimini telkin etme*” fonksiyonlarını bir arada gerçekleştirecek sistemle hazırlanmaktadır (Yılar, 2016). Türkçe dersi öğrencilerin kendi

kültürlerini öğrenmelerinde, bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimlerini sağlamada çok büyük önem arz etmektedir (Topçuoğlu Ünal ve Köse, 2014, s.235).

Türkçe ve Azerbaycan dili derslerinde değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması esasen metinler vasıtasıyla yapılmaktadır. Ders kitaplarında yer verilen değerler; sevgi, saygı, yardımlaşma, duyarlılık, çalışkanlık, emek severlik, mutluluk, dürüstlük, barış, hoşgörü, alçak gönüllülük, sadelik, birlik, tasarruf, eşitlik, adalet vb. değerlerdir. Bu değerler içerisinde metinler içinde en çok yer alan değerler sevgi, saygı, yardımlaşma, duyarlılık, çalışkanlık, dayanışma değerleri; çok az aktarılan değerlerin ise tasarruf, eşitlik, adalet olduğu saptanmıştır (Türkben, 2019).

Türkçe ders kitaplarında yer alan görsel materyaller bir anlam içermektedir. Kitaplarda yer alan metinlerin yanı sıra o metinlerle ilişkin görsellerinde kitapta yer alması öğrencilerin öğrendikleri bilgileri ve değerleri daha anlamlı hale getirir (Öztürk ve Özkan, 2018, s.173). Görsel materyaller denildiğinde ise “fotoğraf, şablon, grafik, tablo, afiş” vb. öğeler akla gelmektedir (Toraman ve Memişoğlu, 2022, s.200). Ders kitaplarında bulunan metin ve görseller açık veya kapalı bir biçimde değer eğitimi barındırmaktadırlar (Aslan, Keskin ve Önder, 2019, s.357).

Bu araştırma medeni geçmişi aksettiren Türk dünyasına özgü olan değerler eğitimi bağlamında ders kitaplarının karşılaştırmalı olarak incelenmelerine yönelik yeterli veri havuzunun oluşması, Türkçe ve Azerbaycan dili ilkokul ders kitaplarının içeriğinin değerler eğitimi açısından geliştirilmesine yardımcı olması, ilkokul Türkçe ve Azerbaycan dili eğitiminde yararlanılan kitapların değer aktarma durumunu ortaya çıkarması ve bunların beraberinde Azerbaycan dili ilkokul ders kitaplarındaki metinlerle ve görsellerle ilgili değerler eğitimi alanında bir araştırma yapılması ve bu metinler ve görsellerle Türkçe ilkokul ders kitaplarında yer alan metinleri ve görselleri değerler bağlamında karşılaştırmalı olarak incelemesi, değerler eğitimine farklı bakış açıları sunmada yardımcı olması gibi açılardan gerekli ve önemlidir.

2.6. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde yurt içinde ve yurt dışında ilkokul ders kitaplarında değerler eğitimine yönelik yapılmış çalışmalar sunulmuştur.

2.6.1. Yurt içinde yapılmış çalışmalar

Yılar (2016), ilkokul ders kitaplarındaki metinlerin incelemesini yaptığı çalışmasında 2014-2015 yıllarında Millî Eğitim Bakanlığına ait olan ilkokul Türkçe

kitaplarındaki metinler için doküman incelemesi metodu kullanılmış ve bu kitaplardaki tüm metinleri içerik ve söylem analizi ile incelemiştir. Bu inceleme neticesinde, “Sevgi” değerinin Türkçe kitaplarında çok fazla rastlanan değer olduğu ortaya çıkmıştır. Dört sınıfta da “Tabiat sevgisi” ve “İnsan sevgisinin” çok fazla yinelenen ikinci değer olduğu görülmüştür. İlkokul Türkçe ders kitaplarında sevgi değerinden sonra en çok karşılaşılan değerlerin sırasıyla dayanışma, çalışkanlık, bilimsel ilgi, kibarlık normlarına uyma, mazisini ve milli medeniyetini bilme, yaşama sevinci değerleri olduğu görülmüştür.

Savaşkan (2017) çalışmasında, Türkiye ve Azerbaycan’da öğretilen edebiyat kitaplarındaki masalların aktardığı değerleri tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışma doküman incelemesi metoduyla yapılmıştır. Çalışmada 5, 6, 7, 8, 9, 10 ve 11.sınıf Azerbaycan’da okutulan edebiyat ders kitapları ile 9, 10, 11, 12.sınıf Türkiye’de okutulan edebiyat kitaplarındaki masallar belirlenerek incelenmiştir. Masallar Schwartz’ın belirlemiş olduğu değerler açısından incelenmiştir. Çalışma sonucunda incelenen ders kitaplarındaki masallarda Schwartz’ın belirlemiş olduğu 10 değerden 8’i saptanmıştır. Hem Azerbaycan’da hem de Türkiye’de masallar vasıtasıyla aktarılan ortak değerlerin güç, başarı, öz denetim, geleneksellik değerleri olduğu görülmüştür.

Dökme ve Kızılaslan Tunçer (2021) tarafından hazırlanan çalışmada, Türkçe ilkokul kitaplarında yer alan öyküleyici metinlerde kök değerlerin ne seviyede yer aldığını saptamak ve bu değerlerle alakalı öğretmen düşüncelerini almak amaçlanmıştır. Bu araştırma durum çalışması yöntemiyle yapılmıştır. Araştırmadaki çalışma grubunu ise Gaziantep il merkezinde bulunan 3 ilkokulda görev yapan 17 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Verilerin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formundan ve kök değerler kontrol listesinden yararlanılmıştır. Verilerin incelenmesinde ise tümevarım analizi ve doküman analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda kök değerlerin ilkokulun tüm sınıf düzeylerinde yer aldığı gözlemlenmiştir. Sevgi değerine çok daha fazla yer verilirken, daha az bulunan değer ise adalet değeri olduğu saptanmıştır. Bunun yanı sıra değerlerin metinlerde yer alma sıklığının dengeli olmadığı ortaya çıkmıştır.

Ogur (2022) tarafından hazırlanan çalışmada, 19. yüzyılda 1881-1882 yılları arasında on iki sayı olarak yayınlanmış olan Çocuklara Arkadaş dergisindeki hikâyelerin değerler boyutuyla analiz edilip ilkokul çocuklarının değer algılarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Birinci olarak dergide yer alan hikayeler doküman analizi yöntemiyle analiz edilmiş, ikinci aşamada ise çocukların hikayelere yönelik görüşlerini almak için

yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Araştırmadaki çalışma grubuna, 2020-2021’de Mehmet Akif Ersoy İlkokulu 4.sınıfta okuyan 10 öğrenci dahil edilmiştir. Daha sonra dergide yer alan 24 hikâyenin transkripsiyonu yapılarak sadeleştirilmiş ve analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda ise dergide yer alan bu 24 hikâyede en çok doğruluk, dürüstlük ve sorumluluk, daha az ise adalet ve bağımsızlık değerlerine rastlanmıştır. Çocuklara görüşme formu uygulamanın sonucunda ise öğrencilerde değerlere yönelik farkındalığın çok az ve bilinç düzeyinin de yetersiz olduğu görülmüştür.

Ercan (2022), yapmış olduğu “Türk ve Japon masallarının değerler eğitimi açısından karşılaştırılması” adlı çalışmada yirmi üç Japon masalı ve on iki Türk masalı değerler eğitimi açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmada betimsel içerik analizi ve değerler modeli olarak işlevsel insan değerleri modeli kullanılmıştır. Masallardaki değerler, metinlerde yer alan sözcüklerin anlamlarına göre belirlenmiştir. Araştırmanın sonucunda Türk masallarında duygu, duygulanım, itaati itibar, dindarlık, destek ve güç değerleri en çok ortaya çıkan değerler olduğu, Japon masallarında ise başarı, güç, dini ve dayanak olma değerlerinin daha çok vurgulandığı görülmüştür.

Akdağ ve Bozgün (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ilkökul Türkçe dördüncü sınıf kitabında bulunan değerleri öğrenme amaçları yönünden incelemek amaçlanmıştır. Araştırmada doküman incelenmesi kullanılmıştır. 2021-2022’de ilkökullarda okutulan Türkçe 4. sınıf kitapları MEB’in belirlemiş olduğu on kök değer bağlamında incelenmiştir. Edinilen bilgiler betimsel analiz yaklaşımı ile çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda kök değerlerin hepsinin sayısal olarak değişik miktarlarda ders kitabında mevcut olduğu saptanmıştır. Kitapta daha fazla bulunan değerler sorumluluk, sabır ve yardımseverlik olurken, daha az bulunan değerlerin ise adalet, dürüstlük ve saygı olduğu görülmüştür.

Taçıyıldız (2022) çalışmasındada 2010-2020 yıllarında 8.sınıflarda okutulan MEB yayınları Türkçe ders kitaplarında yer alan metinleri Schwartz’ın belirlediği değerlere göre incelemek amaçlanmıştır. Araştırma betimsel nitelikte bir araştırmadır. Çalışma grubunu 2010, 2014, 2018, 2019 yıllarında basılan MEB yayınları Türkçe 8.Sınıf kitapları oluşturmuştur. Veriler doküman incelemesi ve tarama yöntemi ile toplanmıştır. Elde olunan olgular ile tümevarım yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda daha fazla rastlanan değer başarı, daha az rastlanan değer ise güvenlik değeri olduğu

ortaya çıkmıştır. Schwartz'ın değerlerinin daha fazla bulunduğu kitabın ise 2010 yılındaki 8.sınıf kitabı olduğu tespit edilmiştir.

2.6.2. Yurt dışında yapılmış çalışmalar

Helendra (2017) tarafından yapılan çalışmada, İngilizce ders kitaplarındaki ahlaki değerleri incelemek amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sınıf İngilizce ders kitapları ve yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sınıflardan yirmi iki öğrenci ve üç İngilizce öğretmeni oluşturmuştur. Borba'nın modelinden yola çıkılarak araştırmanın verileri ortaya konulmuştur. Araştırmanın verileri içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Veriler görüşme ve doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda Borba'nın ahlaki değerlerine göre ders kitaplarında en yüksek yüzdeye sahip değerler öz-kontrol olduğu tespit edilmiştir. Bu değeri sırasıyla nezaket, saygı, vicdan, empati değerleri takip ettiği görülmüştür. En az rastlanan değerler ise hoşgörü ve adalet değerleri olmuştur. Ders kitaplarında ahlaki değerlerin dengesiz bir şekilde dağıldığı da gözlemlenmiştir.

Tan, Naidu ve Jamil (2018) tarafından yapılan Malezya ahlak eğitimi ders kitaplarında aktarılan iyi bir vatandaşın üstün ahlaka uygun değerlerini belirlemeyi amaçlayan çalışmada nicel içerik analizi ve anlatı analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçları Malezya'da iyi bir vatandaş biçimlendirmede 'sorumluluğun' ağır basan değer olduğunu göstermektedir. Ders kitaplarında sorumluluk değerinin sadece öz-sorumluluk ve mesuliyet manalarını değil, uyumlu bir sosyal nizam için gayret göstermelerini sağlayan bir öz disiplin duygusu olarak da tanımlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmaya göre iyi bir vatandaşta olması gereken diğer önemli değerler ise “Saygı”, “Yardıms severlik”, “Çalışkanlık” ve “Sevecenlik”dir.

Puspitasari, Widodo, Widyaningrum, Allamnakhrah ve Lestariyana (2021) tarafından yapılan, Endonezya'da ilkokulda yararlanılan İngilizce kitaplarındaki ahlaka uygun değerlerin hangi şekilde yer aldığını incelemeyi amaçlayan çalışmada Martin ve White'ın (2005) dil değerlendirme kuramını, Kress ve van Leeuwen'in (2006) görsel dilbilgisi kuramını ve Smetana'nın (2006) sosyal alan kuramını (sosyal yapılandırmacılık) benimseyerek Endonezya ilkokul İngilizce ders kitaplarındaki ahlaki değerlerin sözel ve görsel temsillerini açıklamak için eleştirel bir söylem analizi kullanılmıştır. Araştırmada üç ilkokul İngilizce ders kitabı incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre, üç sınıf ilkokul

İngilizce ders kitaplarında söylemsel olarak en baskın olarak vurgulanan değerlerin başkalarına yardım etme, arkadaş canlısı olma, kibar olma ve hoşgörölü olma olduğu görölmüştür. Bu, bu üç değerin Endonezya kültüründe sosyokültürel olarak kökleşmiş olduğunu göstermektedir.

Sitio, Sinar ve Rangkuti (2023) tarafından yapılan çalışmanın amacı, English Chest adlı 1, 2 ve 3 adlı üç ilkokul İngilizce ders kitabında söylemsel olarak temsil edilen ahlaki değerlerin ne derecede gerçekleştiğini ortaya çıkarmak ve ders kitaplarının ahlaki değerlerin öğretilmesindeki içeriklerinin kapsamını belirlemektir. Ders kitaplarındaki ahlaki değerlerin tasvirini aydınlatmak için Fairclough'un (1995, 2013) Kress ve Van Leeuwen'in (2006) Görsel Dilbilgisi Teorisi (VGT) ile entegre edilen Eleştirel Söylem Analizi (CDA) çerçevesi uygulanmıştır. Ayrıca, ders kitaplarının içeriğinin ahlaki değerleri nasıl öğrettiğine bakmak için Isaacs'in (2001) Gelişimsel Ahlaki Değerler çerçevesi ve Smetana'nın (2006) Sosyal Alan Teorisi de benimsenmiştir. Araştırmanın sonucunda alçakgönüllük, merak, azim ve arkadaşlığın ele alınan üç İngilizce ders kitabında en sık görülen değerler olduğu gözlemlenmiştir. Söylemsel kavrayış, cüret, sosyallik, çalışkanlık, başkalarına saygı ve sorumluluk gibi bazı temel ahlaki değerlerin hem okul hem de aile bağlamlarında sözel-görsel imgelerin tasvirleri yoluyla öğretildiğini ortaya koymuştur.

3. YÖNTEM

Bu kısımda araştırmanın modeli, veri kaynakları, verilerin toplanması ve çözümlenmesi kısımları sunulmuştur.

3.1. Araştırmanın Modeli

Türkçe ve Azerbaycan dili ilkokul ders kitaplarının iletlediği değerler bağlamında incelenmesi ve karşılaştırılması amaçlanan bu çalışma, doküman incelemesi yaklaşımı ile gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan kanı veya kanılar baresinde bilgi ihtiva eden yazılı öğelerin analizini içerir. Bu nevi çalışmalarda, çalışmayı yapan şahıs, ihtiyaç duyulan verilere, gözlem ve görüşme yapmadan ulaşabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu çalışmada, Türkçe ve Azerbaycan dili ilkokul kitaplarında yer alan metin ve görsellerin tamamı incelenmiş, MEB Kök Değerler'i (2019) ve Schwartz'ın (Schwartz, 1994; Schwartz vd., 2012; aktaran Boyacı, Güner ve Babadağ, 2017) belirlemiş olduğu değerler esas alınarak metinlerde ve görsellerde daha çok ve daha az bulunan değerler saptanmış ve ders kitapları arasında karşılaştırmalar yapılmıştır.

3.2. Veri Kaynakları

Araştırmanın veri toplama sürecinde ilk olarak araştırmacı, 2023-2024'te ilkokullarda istifade edilen Türkçe ve Azerbaycan dili 1-4.sınıf kitaplarına erişmiştir. Ardından Anadolu Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu'na araştırma izni için başvuran aday ve Anadolu Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu'ndan aldığı izni EK-1'de sunmuştur.

Bu araştırmada elde edilen veriler 2023-2024 yıllarında Türkiye ve Azerbaycan'da okullarda okutulan ilkokul Türkçe ve Azerbaycan Dili (1-4.sınıf) ders kitaplarından elde edilmiştir. Her bir dilde 4 sınıf olmak üzere toplamda 8 ders kitabı incelenmiştir. 2023-2024 eğitim öğretim yıllarında ilkokul 1-4.sınıf Türkçe ve Azerbaycan Dili derslerinde kullanılmaları nedeniyle bu kitaplar tercih edilmiştir. Bu kitapların her birine elektronik ortamdan ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılan ders kitaplarını aşağıda verilen Tablo 3.1'de görmek mümkündür.

Tablo 3.1. Araştırmanın Esasını Teşkil Eden Kitaplar

Ders kitabı	Yayın evi	Yazarı
1. sınıf Türkçe ders kitabı	Bilim ve Kültür Yayınları	Sultan Gündoğan Eski, Ali Aktaş
2. sınıf Türkçe ders kitabı	Ada Yayıncılık	Nihat Erdal
3. sınıf Türkçe ders kitabı	Gizem Yayıncılık	Ali Aslan
4. sınıf Türkçe ders kitabı	Özgün Yayıncılık	İşıl Uğur Yalçın
1. sınıf Azerbaycan dili ders kitabı	Şerq-Qerb Yayıncılık	Ülker Nurullayeva Nuriye Allahverdiyeva İrade Bayramova Aysel Xanaliyeva
2. sınıf Azerbaycan dili ders kitabı	Tehsil NP Yayıncılık	Rafiq İsmayılov Ülker Nurullayeva İrade Bayramova Aysel Xanaliyeva Könül Mehmeddinova
3. sınıf Azerbaycan dili ders kitabı	Radius Yayıncılık	Rafiq İsmayılov Ülker Nurullayeva Şehla Zahidova İrade Bayramova Aysel Xanaliyeva Könül Celilova
4. sınıf Azerbaycan dili ders kitabı	Şerq-Qerb Yayıncılık	Rafiq İsmayılov Ülker Nurullayeva Şehla Zahidova İrade Bayramova Aysel Xanaliyeva Könül Celilova

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri doküman incelenmesi yoluyla toplanmıştır. Dokümanlar yazılı, görsel ve fiziksel her çeşit malzemeyi kapsamaktadır. Efsaneler, metinler, filmler, radyo-televizyon programları vb. dokümanlar başlığı altında incelenebilir. Balcı dokümanları yapı ve yazılma amaçlarına göre 3 grupta toplanmıştır: 1) Kişisel nedenlerle üretilen dokümanlar (günlükler, mektuplar vb.); 2) Kurum veya örgütler tarafından üretilen dokümanlar (resmi yazışmalar, finans kayıtları vb.); 3) İletişim araçları ile üretilen dokümanlar (gazete, dergi vb.) (Durdu, 2016).

Dokümanların, tutanaklar, görseller veya metinler gibi materyalleri içerdiği için araştırmacılar vasıtasıyla açıklanması zorunlu olmaktadır. Doküman incelemesinde araştırmacı dokümanları bir tek çözümlemekle kalmamakta, onları yorumlayarak tekrardan oluşturmaktadır (Baş ve Akturan, 2017).

Kamuya ait tutanaklar, kişisel dokümanlar ve fiziksel materyaller olmak üzere 3 grup doküman çeşidi vardır. Bu çalışmada veri toplama vasıtası olarak fiziksel materyal

çeşitlerinden ilkokul 1-4. Sınıflar arası Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitapları doküman olarak kullanılmıştır.

Azerbaycan ve Türkiye’de kullanılan 1-4.sınıf ana dili ders kitaplarındaki metinler ve görseller “MEB Kök Değerler”i ve “Schwartz Değerler Sınıflaması” bir araya getirilerek oluşturulmuş “Türkçe ve Azerbaycan Dili Ders Kitaplarına Yönelik Değer İnceleme Formu” kullanılarak incelenmiştir. Bu değerler: adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik, özyönelim, uyarılım, hazcılık, güç, uyma, başarı, güvenlik, geleneksellik, evrenselcilik değerleridir. Ders kitaplarındaki değerlerin incelenmesi için “Türkçe ve Azerbaycan Dili Ders Kitaplarına Yönelik Değer İnceleme Formu” EK-2’de yer sunulmuştur.

3.4. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada elde edilen verilerin çözümlemesinde nitel veri çözümlemesi yöntemlerinden betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimsel analizde veriler, daha önce saptanan temalara bakımından özetlenir ve yorumlanır. Bu analiz türünde, veriler ayrıntıya inilmeden yorumlanır. (Batdı, 2023, s.221).

Bu analiz çeşidinde; bir çerçeve yaratılması, veriler üzerinde çalışılması, bulguların betimlenmesi ve bu bulguların açıklanması zerruridir. Bu bağlamda ilkokul Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarındaki bütün metinler ve görseller birce birce incelenerek kök değerler ve Schwartz’ın değerleri açısından analiz edilmiştir.

3.5. Geçerlilik ve Güvenirlik

Bu araştırmanın geçerlilik ve güvenirlik bakımından zayıf kalmaması amacıyla araştırmaya dahil olan ilkokul ders kitapları arasından rastgele seçilen ilkokul 2.sınıf Türkçe kitabının 1. ve 2.temalarındaki metinlerin ve görsellerin araştırmacının kendisi dışında farklı bir araştırmacı tarafından da incelenmesi istenmiştir. Farklı araştırmacılar tarafından yapılan ölçüm sonuçları arasındaki tutarlılık arttıkça elde edilen ortalama değerlerin güvenirliliği de yükseleceğinden (Patton, 2018’den aktaran Aktaş Ersoy, 2022, s.40) bu araştırmada ilkokul 2. sınıf Türkçe kitabındaki 1. ve 2.temalar araştırmacının kendisi ve farklı bir araştırmacı tarafından incelenmiş ve değerler tespit edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında, Miles ve Huberman’ın (1994) önerdiği Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) güvenirlik formülü kullanılarak araştırmacının kendisi ve diğer araştırmacının uyum katsayısı hesaplanmıştır. Hesaplamalar sonucunda araştırmacılar arasında birinci temaya ilişkin %86.35, ikinci temaya ilişkin ise %95,45 uyum tespit edilmiştir.

Bulgularda yer almış olan ilkokul ders kitaplarına ait metinlerden alınmış doğrudan alıntılar ve görseller de bu araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamaya katkı sağlamıştır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmada elde edilen verilere dayalı olarak ortaya konulan bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

Türkiye ve Azerbaycan’da okutulan ilkököl ana dili ders kitaplarında yer alan değerleri karşılaştırmalı olarak incelendiği araştırmanın bulguları araştırmanın amaçlarına paralel olarak “Türkçe ve Azerbaycan dili ilkököl kitaplarında bulunan değerlere ilişkin bulgular”, “Türkçe ve Azerbaycan dili ilkököl kitaplarında değerlerin farklı sınıf düzeylerine göre metinler ve görsellere dayalı olarak karşılaştırılmasına ilişkin bulgular” olarak iki temada sunulmuştur.

4.1. Türkçe ve Azerbaycan Dili İlkööl Kitaplarında Bulunan Değerlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci amacı doğrultusunda Türkçe ve Azerbaycan ders kitapları incelendiğinde farklı sınıf düzeylerinde farklı sıklıkla tekrarlanmalarına karşın var olan değerlerin; *adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik, özyönelim, uyarılım, hazcılık, güç, uyma, başarı, güvenlik, geleneksellik, evrenselcilik* olduğu bulunmuştur. Bu değerlerin ders kitaplarındaki dağılımının dengesiz olduğu görülmüştür. Tablo 4.1’de incelenen ilkököl Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarındaki toplam değer sayısı yer almıştır.

Tablo 4.1. İlkööl Türkçe ve Azerbaycan Dili Ders Kitaplarındaki Toplam Değer Sayısı

DEĞERLER	Türkçe ilkököl ders kitaplarındaki değerlerin toplam sayısı	Azerbaycan dili ilkököl ders kitaplarındaki değerlerin toplam sayısı
Adalet	22	22
Dostluk	33	63
Dürüstlük	28	26
Öz Denetim	42	44
Sabır	24	34
Saygı	40	42
Sevgi	66	66
Sorumluluk	56	50
Vatanseverlik	41	65
Yardımseverlik	42	78
Özyönelim	114	206
Uyarılım	48	64
Hazcılık	41	32
Güç	47	60
Uyma	73	65
Başarı	91	118
Güvenlik	69	60
Geleneksellik	106	121
Evrenselcilik	69	67

Tablo 4.1 incelendiğinde; Türkçe ilkokul ders kitaplarında en çok rastlanan değerlerin sırasıyla öz yönelim (114), geleneksellik (106) ve başarı (91); en az rastlanan adalet (22), sabır (24) değerleri olurken, Azerbaycan dili ilkokul ders kitaplarında en çok rastlanan değerlerin ise sırasıyla öz yönelim (206), geleneksellik (121) ve başarı (118); en az rastlanan değerlerin ise adalet (22), dürüstlük (26) değerleri olduğu görülmüştür.

Değerlerden bazıları için örnekler verilmiştir: “*Servis ablası yardım etti binmesine.*” (4.sınıf Türkçe, s.21, Yardımseverlik değerine örnek).

Görsel 4.1. Dostluk değerine örnek (2.sınıf Türkçe kitabı, s.98)

“*Türkiyədə uşaqlar və gənclər yaşlılarla salamlaşarkən xüsusi hörmət nümayiş etdirirlər. Onlar əyilib böyüyün əlini öpür və alınlarına qoyurlar.*” (3.sınıf Azərbaycan dili, “Salamlama adətləri” metni, s.39, Saygı ve Geleneksellik değerine örnek). “*Çağırır vətən, İstəyir kömək! Onu düşməndən Qorumaq gərək!*” (1.sınıf Azərbaycan dili, “Çağırır Vətən” şiiri, s.39, Vatanseverlik değerine örnek). “*Hüseynqulu ağanın qızı Ağca xanım elə ilk gündən Qaraca qız ile dostlaşdı.*” (4.sınıf Azərbaycan dili, “Qaraca Qız” metni, s.60, Dostluk değerine örnek).

Görsel 4.2. Başarı değerine örnek (2.sınıf Azərbaycan Dili, s.14)

4.2. Türkçe ve Azerbaycan Dili İlkokul Kitaplarında Değerlerin Farklı Sınıf Düzeylerine Göre Metinler ve Görsellere Dayalı Olarak Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

İlkokul Türkçe ve Azerbaycan dili kitaplarında değerlerin farklı sınıf düzeylerine göre metinler ve görsellere dayalı olarak incelenmesine ilişkin bulgular; Türkçe ve Azerbaycan dili birinci sınıfta bulunan değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular, Türkçe ve Azerbaycan dili ikinci sınıfta bulunan değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular, Türkçe ve Azerbaycan dili üçüncü sınıfta bulunan değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular ve Türkçe ve Azerbaycan dördüncü sınıfta bulunan değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular olmak üzere dört alt temada toplanmış ve bulgular Tablo 4.2., Tablo 4.3., Tablo 4.4. ve Tablo 4.5’de verilmiştir.

4.2.1. Türkçe ve Azerbaycan dili birinci sınıf kitabında bulunan değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda her iki ülkenin birinci sınıf Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarındaki değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular Tablo 4.2’de sunulmuştur.

Tablo 4.2. *Birinci Sınıf Düzeyinde Türkçe ve Azerbaycan Dili Kitaplarının Değerler Yönünden Karşılaştırılması*

DEĞERLER	1.sınıf metin	Türkçe – 1.sınıf görsel	Türkçe - 1.sınıf Azerbaycan dili -metin	1.sınıf Azerbaycan dili -görsel
Adalet	2	0	3	0
Dostluk	4	1	7	6
Dürüstlük	2	0	2	1
Öz denetim	4	0	4	11
Sabır	1	0	6	0
Saygı	9	2	5	1
Sevgi	5	1	16	5
Sorumluluk	5	1	10	4
Vatanseverlik	2	0	10	2
Yardımseverlik	4	2	15	9
Özyönelim	12	2	24	3

Tablo 4.2. (Devam) *Birinci Sınıf Düzeyinde Türkçe ve Azerbaycan Dili Kitaplarının Değerler Yönünden Karşılaştırılması*

DEĞERLER	1.sınıf Türkçe – metin	1.sınıf Türkçe – görsel	1.sınıf Azerbaycan dili -metin	1.sınıf Azerbaycan dili -görsel
Uyarılım	3	1	9	5
Hazcılık	6	3	4	4
Güç	4	2	4	1
Uyma	11	1	13	11
Başarı	3	1	13	8
Güvenlik	14	4	9	10
Geleneksellik	1	2	11	9
Evrenselcilik	8	4	7	5

Tablo 4.2’deki bulgulara göre Schwartz’ın ve MEB’in Kök değerlerine göre incelenen Türkçe ve Azerbaycan Dili birinci sınıf ders kitaplarından; Türkçe ders kitabı incelendiğinde metin düzeyinde en çok yer alan değerlerin; 14 güvenlik, 12 özyönelim ve 11 uyma, en az düzeyde ise 1 sabır ve geleneksellik, 2 adalet ve vatanseverliktir. Azerbaycan dili ders kitabı incelendiğinde ise metinlerde 24 özyönelim, 16 sevgi, 15 yardımseverlik, 13 uyma ve başarı, çok az düzeyde 2 dürüstlük ve 3 adalet değerine değinildiği görülmüştür. Aynı biçimde kitaplardaki görseller incelendiğinde ise Türkçe birinci sınıfta daha çok 4 güvenlik ve evrenselcilik, daha az 1 dostluk , sevgi, sorumluluk, uyarılım, uyma ve başarı değerlerine ilişkin görsele yer verildiği görülmüştür. Aynı şekilde birinci sınıf Azerbaycan dili ders kitabındaki görseller incelendiğinde ise en çok 11 öz denetim ve uyma, 10 güvenlik en az 1 dürüstlük, saygı ve güç değerine ilişkin görsele yer verildiği tespit edilmiştir.

Birinci sınıf Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitapları karşılaştırıldığında; saygı değerine Türkçe birinci sınıfında Azerbaycan dili birinci sınıfından farklı olarak daha çok yer verilmiştir. Birinci sınıf Azerbaycan dili kitabında ise sabır, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik, özyönelim, uyarılım, başarı ve geleneksellik değerlerine birinci sınıf Türkçe kitabıyla karşılaştırıldığında daha çok yer verildiği görülmüştür.

1.sınıf Türkçe kitabındaki değerlerle ilgili örnekler şu şekildedir:

Öz denetim değeri ile ilgili “Karınca ile Ağustos Böceği” metninde “*Söz veriyorum, gelecek yaz ben de çalışacağım!*” ifade edilebilir.

Sorumluluk değeri ile ilgili “Deniz Uçakları ve Yüzen Uçaklar” metninde: “*Deniz uçaklarının özel görevi büyük yangınları söndürmektir.*” verilebilir.

Vatanseverlik değeri ile ilgili “Biz Okuruz” şiirinde “*Bu toprağa kimse girememiştir.*” örnek olarak verilebilir.

Yardımseverlik değeri ile ilgili “Öyle Bir Gün” metninin görseli örnek verilebilir.

Görsel 4.3. Yardımseverlik değerine örnek

Özyönelim değeri ile ilgili “Didi Enerji İstiyor” metninin görseli özyönelim değerine ilişkindir.

Görsel 4.4. Özyönelim değerine örnek

Hazcılık değeri ile ilgili “Mutlu Kedi Doktorunu Güldürüyor” metnindeki “*Sabahleyin erkenden de mutlu uyanırım.*” ifadesi ve “*Karınca ile Ağustos Böceği*” metnindeki görsel örnek verilebilir.

Görsel 4.5. Hazcılık değerine örnek

İlkokul 1.Sınıf Azərbaycan dili ders kitabındaki dəyərlərlə ilgili nümunələr aşağıdakı şəkildədir:

Sevgi dəyəri ilə bağlı aşağıda “Babanın Hədiyyəsi” bölməsindəki görsəl və başqa nümunələrdən nümunələr verilmişdir.

Görsəl 4.6. Sevgi dəyərinə nümunə

“Balalara Hədiyyə” nümunəsində “Müəllim kitabına belə bir ad qoydu: “Balalara hədiyyə”. Uşaqlar kitabı görüb çox sevindilər. Bu kitab Azərbaycanda uşaqların ən sevimli kitabı oldu.” “Ağca və Cırdanlar” nümunəsində “Cırdanlar gələndə artıq gec idi. Ağca almanı yeyib dərin yuxuya getmişdi. Cırdanlar onun üçün qızıldan yataq hazırladılar. Gecəgündüz Ağcanın keşiyini çəkdilər.” nümunələri verilir.

Sorumluluk dəyəri ilə bağlı “Ayanın Gün Rejimi” nümunəsində “Ayan səhər saat yeddində yuxudan oyanır. Səhər gimnastikası edir. Yuyunur, dişlərini fırçalayır. Ayanın dərsləri saat səkkizdə başlayır.” nümunə nümunəsi yer alarkən, bu nümunəyə aiddir Görsəl 4.5'te sorumluluk dəyərinə aiddir.

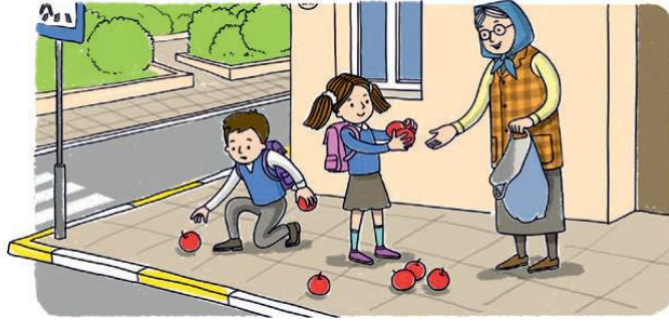
Görsəl 4.7. Sorumluluk dəyərinə nümunə

Öz idarəetmə dəyərinə nümunə “Diqqət! Təhlükə!” bölməsindəki görsəl verilir:

Görsel 4.8. Öz denetim değerine örnek

Yardımseverlik değeri ile ilgili “Qartalın Təşəkkürü” metninde “Ziya baba tələyə düşmüş qartalı xilas etdi.” ifadesi ve “Ümumiləşdirici Təkrar” bölümündeki görsel öge örnek verilebilir.

Görsel 4.9. Yardımseverlik değerine örnek

Öz yönelim değeri ile ilgili örnekler: “Azərin Sualları” metnindeki görsel örnek verilirken,

Görsel 4.10. Özyönelim değerine örnek

“Azərin Sualları” metnində “*Yanğın niyə baş verir?*”, “*Yanğın baş verərsə, nə etmək lazımdır?*” “Bozqulağın Bahar Sevinci” metnində “*Bozqulaq qulaqlarına inanmadı: – Bahar gəlib? Elə bir cə gecədə? Onu qaranquşlar gətiriblər?*” örneği verilebilir.

Uyma değeri ile ilgili; “Diqqət! Təhlükə!” bölümündeki görsel örnek verilir.

Görsel 4.11. Uyma değerine örnek

“Oyuncaq mağazasında” metnində “*Aydan, biz bunu ala bilmərik. Ayxan oyuncaq qutusunun üzərindəki işarəni göstərdi: - Bu oyuncaq 6 yaşıdan yuxarı olan uşaqlar üçündür.*” örneği verilebilir.

Başarı değeri ile ilgili “Sağlam Həyat” bölümündeki görsel örnek verilirken, metin örnekləri olarak ise Görsel 4.12’nin aşağısında yer alan ifadələr verilebilir.

Görsel 4.12. Başarı değerine örnek

“Balalara Hədiyyə” metnində “*O, dəftər, qələm götürüb yola düzəldi. Şəhərləri, kəndləri qarış-qarış gəzdi. Babalardan, nənələrdən eşitdiyi nağılları, şeirləri bir yerə topladı. Onlardan bir kitab hazırladı.*” “Zöhrənin Qələbəsi” metnində “*Məşqçisi Azərbaycan bayrağını Zöhrənin çiyninə saldı və dedi: –Təbrik edirəm. Sən qalibsən!*”

4.2.2. Türkçe ve Azerbaycan dili ikinci sınıf kitabında bulunan değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda her iki ülkenin ikinci sınıf Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarındaki değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular Tablo 4.3'te sunulmuştur.

Tablo 4.3. *İkinci Sınıf Düzeyinde Türkçe ve Azerbaycan Dili Kitaplarının Değerler Yönünden Karşılaştırılması*

DEĞERLER	2.sınıf Türkçe – metin	2.sınıf Türkçe - görsel	2.sınıf Azerbaycan dili - metin	2.sınıf Azerbaycan dili - görsel
Adalet	5	2	5	0
Dostluk	6	2	21	6
Dürüstlük	5	2	9	0
Öz denetim	14	0	8	0
Sabır	1	0	8	0
Saygı	6	0	6	1
Sevgi	13	3	17	4
Sorumluluk	13	1	13	2
Vatanseverlik	13	2	13	3
Yardımseverlik	7	4	10	2
Özyönelim	32	11	88	6
Uyarılım	12	3	12	1
Hazcılık	6	3	9	1
Güç	8	0	12	1
Uyma	22	2	8	2
Başarı	18	7	33	4
Güvenlik	17	4	13	1
Geleneksellik	30	17	35	6
Evrenselcilik	11	3	26	4

Schwartz'ın ve MEB'in Kök değerlerine göre incelenen Türkçe ve Azerbaycan Dili ikinci sınıf ders kitaplarından; Türkçe ders kitabı incelendiğinde metin düzeyinde en çok yer alan değerlerin 32 özyönelim, 30 geleneksellik, 22 uyma, 18 başarı, 17 güvenlik, en az düzeyde ise 5 adalet, dürüstlük, 1 sabır değerine yer verildiği görülmüştür. Azerbaycan dili ders kitabı incelendiğinde ise 88 özyönelim, 35 geleneksellik, 33 başarı, 26 evrenselcilik, 21 dostluk değerine yer verilirken, En az oranda, 5 adalet değerine yer verildiği görülmektedir. Aynı biçimde kitaplardaki görseller incelendiğinde ise ikinci sınıf Türkçe ders kitabında en çok 17 geleneksellik ile ilgili görsele rastlanırken, en az 1 sorumluluk değerine ilişkin görsele yer verildiği görülmüştür. Aynı şekilde ikinci sınıf Azerbaycan dili ders kitabındaki görseller incelendiğinde ise en çok 6 dostluk, özyönelim, geleneksellik değerine ilişkin görsel görülürken, en az oranda 1 saygı, uyarılım, hazcılık, güç ve güvenlik değerine ilişkin görsel kullanıldığı görülmüştür.

İkinci sınıf Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitapları karşılaştırıldığında; uyma, öz denetim ve güvenlik değerlerine ikinci sınıf Türkçe kitabında ikinci sınıf Azerbaycan dili kitabından farklı olarak daha çok yer verilmiştir. İkinci sınıf Azerbaycan dili kitabında ise dostluk, sabır, sevgi, özyönelim, güç, başarı ve evrenselcilik değerlerine ikinci sınıf Türkçe kitabıyla karşılaştırıldığında daha çok yer verildiği görülmüştür.

2.sınıf Türkçe kitabındaki değerlerle ilgili örnekler şu şekildedir:

Dürüstlük değeri ile ilgili “Gerçek Arkadaşlık” metnindeki “*Gerçek arkadaş her zaman doğruyu söyler.*” “*Ne olur, hiç değişme. Hep doğrucu ol!*” ifadesi ve görseli verilebilir.

Görsel 4.13. Dürüstlük değerine örnek

Öz denetim değeri ile ilgili “Farklı Arkadaşım” metninde “*Engellilerle bir aradayken daha dikkatli davranmalısın.*” “Gülibik” metninde “*Onu kızdırmamaya çalışarak yumurtalara yaklaştım*” ifadeleri örnek verilebilir.

Vatanseverlik değeri ile ilgili; “Güzel Yurdum” şiirinde “*Hiçbir yere benzemez bizim güzel yurdumuz. Dağları çiçek kokan Şirin Anadolu’muz. Yemyeşil ovaları, Buzdan pınarları var. Dolaş bir gör yurdumu Ne hoş toprakları var. Bir tas suyu şifadır, Tertemizdir havası, Yurdumuzda gezenin Kalır mı hiç tasası?*” örnek verilirken, görsel olarak “Seyit Onbaşı” metnindeki görsel örnek olarak verilebilir.

Görsel 4.14. Vatanseverlik değerine örnek

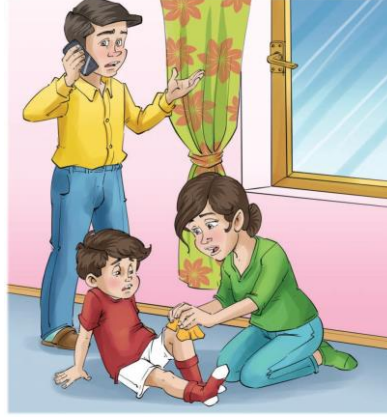
Yardımseverlik değerine örnek “Farklı Arkadaşım” metninde “*Engellilerle bir aradayken daha dikkatli davranmalısın. Örneğin bir görme engellinin karşıdan karşıya geçmesine yardımcı olabilirsin.*” şeklindedir.

Özyönelim değeri ile ilgili “Seyit Onbaşı” metninde “*Tek düşüncem vardı; o da hedefi vurmak!..*” ifadesinin yanı sıra “Ülkemi Seviyorum” metnindeki aşağıdaki görsel de örnek verilebilir.

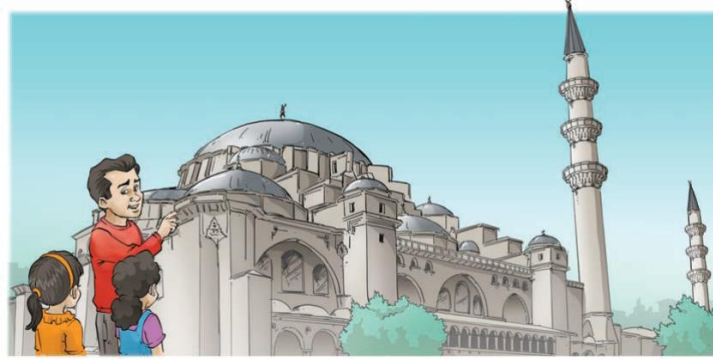
Görsel 4.15. Özyönelim değerine örnek

Güvenlik değerine örnek: “Kazalardan Korunma ve İlk Yardım” metnindeki görsel örnek verilebilir.

Görsel 4.16. *Güvenlik değerine örnek*

Geleneksellik değeri ile ilgili “Çocukluğumdaki Bayramlar” metninde “*Önce babamızın elini öper bayram harçlıklarımızı alırdık.*” ve “Aslı’nın Dönüşü” metnindeki görsel örnek verilebilir.

Görsel 4.17. *Geleneksellik değerine örnek*

Evrenselcilik değeri ile ilgili örnekler: “Ufacık Vidacık” metninde “*Annem hastanede hem temizlik yapıyor hem de hastane çöplerini ayırıyor. Böylece zehirli atıklar diğer çöplere karışmıyor. Bu görev, yalnız hastanelerin değil, bütün çevrenin sağlığı için önemli.*” ve “Tarzan” şiirinin görseli örnek olarak verilebilir.

Görsel 4.18. *Evrenselcilik değerine örnek*

2. Sınıf Azərbaycan dili ders kitabındaki dəyərlərlə ilgili nümunələr aşağıdakı kimidir:

Sevgi dəyəri ilə ilgili nümunələr: “Sevimli Güllər” mətnində “*Qapını gülə-gülə açdım. Anamın üzündən öpüb çantasını aldım. Yumuşaq başmaqları cütləyib qarşısına qoydum.*” “Vinni Puh və Onun Həyatı” mətnində “*Tək qalan ayı balasına Harrinin rəhmi gəlir. O, ayı balasını ovçudan alır. Kiçik ayını çox sevən zabıt ona doğma şəhəri Vinnipeqin adını verir.*” verilebilir.

Sorumluluk dəyəri ilə ilgili nümunələr: “Sevimli Güllər” mətnindəki görsəl nümunə verilirken,

Görsəl 4.19. Sorumluluk dəyərinə nümunə

“Faydalı Gün” mətnində “*Fidan adlı bir qız var idi. Yoldaşları onu “gəcikən Fidan” çağırırdılar. Fidan yuxudan gec qalxar, yavaş-yavaş geyinər, şəhər yeməyini oynaya-oynaya yeyər, məktəbə də gecikərdi*”. Bu ifadədə sorumluluk dəyəri olumsuz nümunə üzərindən anlatılmışdır. “Məktəbdə Bir Gün” mətnində “*O gün İlkin dərəcə hazırlıqsız gəlmişdi.*” Olumsuz nümunə üzərindən sorumluluk dəyəri ifadə edilmişdir.

Vatənsəverlik dəyəri ilə ilgili “Mənim Babam” mətnində “*O vaxt Təbriz döyüşlərin birində qəhrəmançasına şəhid oldu, mən isə sağ-salamat qayıdıb gəldim.*” “Uğurun Sirri” mətnində “*Xəstəxana otağı sükuta qərq olmuşdu. Çarpayıda ucaboyle, möhkəm bədənli, yaraşıqlı bir oğlan uzanmışdı. Qara yumşaq saçları alnına tökülmüşdü. O, Qarabağ döyüşlərində başından yaralanmışdı.*” “Doğma Yurdun Yovşanı” mətnində “*Sonra cibindən bir yovşan çıxarıb deyir: – Mənə bəxşiş, hədiyyə lazım deyil. Məni vətənə bax bu yovşan qayıtdı. Mən çobanın gətirdiyi yovşanı iyləyəndə gözümlə önümdə vətən torpağı canlandı. Ürəyim sızladı, göz yaşımı saxlaya bilmədim. Ona görə də vətənə döndüm.*” nümunə verilebilir.

Yardımsəverlik dəyəri ilə ilgili “Yolda Hadisə” mətnində “*O, birdən sürüşüb yerə yıxıldı... –Bizdən qabaqda qoca qadın gedirdi... –Biz ona kömək elədik ki, ayağa qalxsın...*” “Çeçələ barmaq” mətnində “*Çeçələ barmağa par-par parıldayan bir üzük taxılmışdı. Bir gün bu üzük sürüşdü, az qaldı ki, barmaqdan çıxsın. Çeçələ barmaq Adsız,*

Orta və Şəhadət barmaqları köməyə çağırırdı. Barmaqlar nə qədər çalışsalar da, üzüyü yerinə qaytara bilmədilər. Elə bu vaxt Baş barmaq özünü çatdırdı. Üzüyü tutub yerinə çəkdi.” ifadələri və “Ailə və Məktəb” bölmesindəki görsəl öge nümunə verilib.

Görsəl 4.20. Yardımseverlik dəyərinə nümunə

Özyönelim dəyəri ilə bağlı “Qəribə qız” mətnində “Leyla adlı bir qız tanıyırdım. Onun uşaqlarla oynamaqdan xoşu gəlmirdi. Bizim oynadığımız oyunları mənasız hesab edirdi.” “Qeyri-adi Begamot” mətnində “Şəhəri gün Leylək Hipponun evinə gəldi. O, yataqda uzanmışdı. Halı yox idi. Rəngi də sapsarı olmuşdu. Leylək təəccübləndi:

– Ay aman, sənə nə olub?! Limon kimi saralmısan. Sapsarısan!

Leylək dərhal həkimi köməyə çağırırdı. Tezliklə həkim gəldi. Leylək:

Həkim, Hippo niyə sapsarı olub?” “Vinni Puh və Onun Həyatı” mətnində “Robinin oyunlarını maraqla izləyən atası bu macəraları qələmə alır. Sonralar onun yazdığı əsər əsasında cizgi filmi çəkilir.” “Herbari Üçün Albom” mətnində “Ülkər mağazadan albom almaq qərarına gəldi.” nümunələr verilib.

Geleneksellik dəyəri ilə bağlı nümunələr: “Ailə və Məktəb” bölmesindəki görsəl nümunə verilir,

Görsəl 4.21. Geleneksellik dəyərinə nümunə

“Uçan Xalça” metnində “Əhməd yuxudan ayılıb gördü ki, nə xalça var, nə üzük, nə də ki qarı. Nənəsi ilə köhnə evlərində cırıq həsirin üstündə yatıblar. Daha nə etmək olardı? Əhmədlə nənəsi əvvəlki kimi corab toxuyub satmaqla dolandılar.” “Bəyaz və Cubbulu” metnində “Bu yerə ağdamlılar İmarət deyərdilər. Burada Xan qızı Natavan yaşayıb.” “Novruz Bayramı” metnində “Novruz bayramı Azərbaycanın milli bayramıdır. Novruz bayramı yaz fəslinin gəlişinə bir ay qalmış qeyd olunmağa başlayır. Belə ki, hər həftənin çərşənbə axşamı növbə ilə Su, Od, Yel, Torpaq çərşənbələri keçirilir.” ifadəsi və görseli geleneksellik dəyərinə nümunə verə bilər.

Görsəl 4.22. Geleneksellik dəyərinə nümunə

Evrensəlcilik dəyəri ilə bağlı nümunələr: “Qələbə” metnində “Yunanıstan dövləti uzun müharibələr nəticəsində zəifləyirdi. Hökmdar narahat idi. O, Olimp dağının ətəyində toplanma keçirdi. Üzünü xalqa tutub dedi: –Belə getsə, ölkəmiz məhv olacaq. İnsanlar arasında sülh yaratmaq lazımdır.” “Bağbanın Səhvi” metnində “O, əlinə balta alıb alma ağacının yanına gəlir. Bu zaman ağacda yaşayan sincab, sərçə, cırcırma, qarışqa və arılar ona yalvarmağa başlayırlar: –Xahiş edirik, ağacımızı kəsmə. Axı bura bizim evimizdir! Unutma ki, biz hamımız bir-birimizə gərəyik!” ifadələri nümunədir.

4.2.3. Türkçə və Azərbaycan dili üçüncü sinif kitabında bulunan dəyərlərin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda her iki ülkenin üçüncü sinif Türkçə ve Azərbaycan dili ders kitaplarındaki dəyərlərin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular Tablo 4.4’de sunulmuştur.

Tablo 4.4. Üçüncü Sınıf Düzeyinde Türkçe ve Azerbaycan Dili Kitaplarının Değerler Yönünden Karşılaştırılması

DEĞERLER	3.sınıf Türkçe – metin	3.sınıf Türkçe - görsel	3.sınıf Azerbaycan dili - metin	3.sınıf Azerbaycan dili - görsel
Adalet	6	1	5	2
Dostluk	9	3	9	2
Dürüstlük	11	1	4	0
Öz denetim	14	1	8	2
Sabır	5	0	11	0
Saygı	12	2	9	5
Sevgi	23	3	10	4
Sorumluluk	19	4	6	2
Vatanseverlik	12	4	11	7
Yardımseverlik	6	0	16	12
Özyönelim	18	5	28	11
Uyarılım	10	3	15	6
Hazcılık	5	3	4	1
Güç	17	1	16	8
Uyma	22	3	15	3
Başarı	18	1	30	9
Güvenlik	17	3	12	7
Geleneksellik	20	10	17	15
Evrenselcilik	27	4	13	3

Tablo 4.4'deki verilere göre Türkçe ve Azerbaycan Dili üçüncü sınıf ders kitaplarından; Türkçe ders kitabı incelendiğinde metin düzeyinde en çok yer alan değerlerin 27 evrenselcilik, 23 sevgi, 22 uyma, 20 geleneksellik, 19 sorumluluk, 18 özyönelim ve başarı, en az düzeyde ise 5 hazcılık, 6 adalet ve yardımseverlik olduğu görülmektedir. Azerbaycan dili ders kitabı incelendiğinde ise metinler üzere en çok yer alan değerlerin 30 başarı, 28 özyönelim, 17 geleneksellik, en az düzeyde ise 4 dürüstlük ve hazcılık, 5 adalet ve 6 sorumluluk değerine yer verildiği görülmektedir. Aynı biçimde kitaplardaki görseller incelendiğinde ise üçüncü sınıf Türkçe ders kitabında en çok 10 geleneksellik ilgili görsele rastlanırken, en az 1 adalet, dürüstlük, öz denetim, güç ve başarı değerlerine ilişkin görsele yer verildiği görülmüştür. Aynı şekilde üçüncü sınıf Azerbaycan dili ders kitabındaki görseller incelendiğinde ise en çok 15 geleneksellik ve

12 yardımseverlik değerlerine ilişkin görsele rastlanırken, en az 1 hazcılık değerine ilişkin görsele yer verildiği görülmüştür.

Üçüncü sınıf Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitapları karşılaştırıldığında dürüstlük, öz denetim, sevgi, sorumluluk, uyma ve evrenselcilik değerlerine üçüncü sınıf Türkçe kitabında üçüncü sınıf Azerbaycan dili kitabından farklı olarak daha çok yer verilmiştir. Üçüncü sınıf Azerbaycan dili kitabında ise sabır, yardımseverlik, özyönelim, uyarılım ve başarı değerlerine üçüncü sınıf Türkçe kitabıyla karşılaştırıldığında daha çok yer verildiği görülmüştür.

3.sınıf Türkçe kitabındaki değerlerle ilgili örnekler şu şekildedir:

Adalet değeri ile ilgili “Mimar Sinan’ın Suları” metnindeki “*Kadı, onu çekemeyenlerle Sinan’ı yargı yerine çağırmış. Koskoca bir ülkenin, bir sultanın sevgili başmimarı falan dememiş, bir güzel sorgulamış. Evinin kaçak su bağlantısı var mı, yok mu bakmış.*” “*Sonunda gerçek ortaya çıkmış. Sinan, doğruluktan hiç ayrılmamış. Kadı, ondan özür dilemiş. Yalancıları da cezalandırmış.*” örneği verilebilir.

Dostluk değeri ile ilgili “Yalnız Köstebek” metnindeki “*Köstebek arkadaş bulduğuna çok sevinmiş.*” ifadesi örnek verilebilir.

Öz denetim değeri ile ilgili “Kumbara, İçi Dolu Para” metnindeki “*Önemli olan, gelir ve giderlerinizin eşit yani dengede olmasıdır. Bu dengeyi korumak için bütçenize uygun davranmanız gerekir.*” örnek verilebilir.

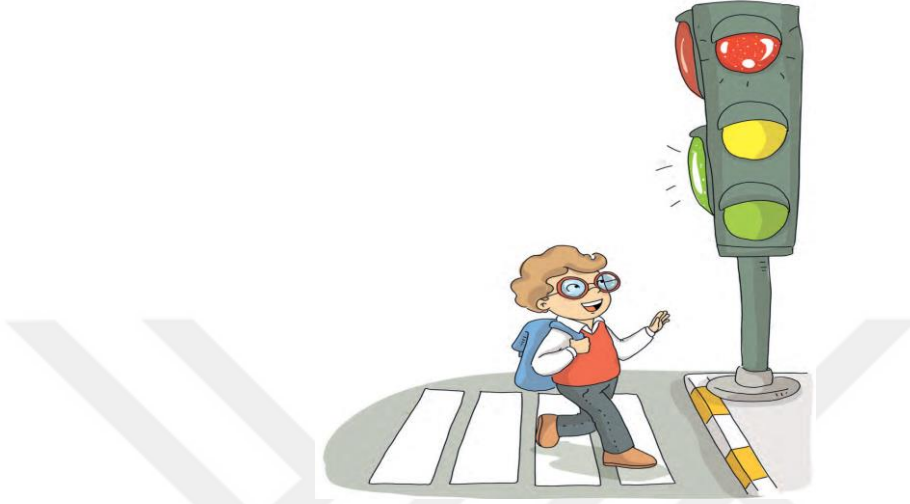
Sevgi değeri ile ilgili “Arkadaşlarım” şiirindeki görsel örnek verilebilir.

Görsel 4.23. Sevgi değerine örnek

Sorumluluk değerine örnek “Mimar Sina’nın Suları” metnindeki “*Onun mimarbaşılığı sırasında İstanbul’a su yetmez olmuş. Kanunî Sultan Süleyman, Koca Sinan’ı yeni kaynaklar bulup sularını İstanbul’a getirmekle görevlendirmiş.*” İfadesi verilebilir.

Uyma değeri ile ilgili “Atatürk’ün Doğa Sevgisi” metnindeki “*Köpek, Atatürk’ün kapısı önünde nöbet tutar, onun izni olmadan kimseyi içeri sokmazdı.*” ifadesi ve “Trafik Işıkları” şiirinin görseli örnek olarak verilebilir.

Görsel 4.24. Uyma değerine örnek

Başarı değeri ile ilgili “Mimar Sinan’ın Suları” metnindeki “*Sinan, günlerce atla dolaşmış. Haliç’ten daha içerilerde yeni kaynaklar saptamış. Bunları sultana da göstermiş. Sonra da su yolu çalışmalarına başlamış. Kaynakları, birbirinden güzel kemerler kurarak İstanbul’a getirmiş. Bu suları yaptığı hamamlarda, çeşmelerde, şadırvanlarda kullanmış.*” “Atatürk’ün Yaşamı” metnindeki “*Annemin haberi olmadan askerî okul sınavına girdim ve kazandım.*” ifadeleri örnek verilebilir.

Geleneksellik değeri ile ilgili örnekler: “Halk Oyunları” metnindeki görsel örnek verilebilir.

Görsel 4.25. Geleneksellik değerine örnek

İlkokul 3. Sınıf Azərbaycan dili ders kitabındaki dəyərlərlə ilgili nümunələr aşağıdakı şəkildədir:

Dostluq dəyəri ilə ilgili “Cəmil və Mahir” metnində “-Dostu sevlər, onun haqqında ürəklə, açıq danışarlar. Daha oğrun-oğrun, gizlin-gizlin yox. Bir də, dostu qoruyarlar. Ona dayaq olarlar. Çətinə düşəndə günahı dostun üstünə atmazlar.” “Rikki-Tikki-Tavi” metnində “Teddi'nin ailəsi Rikki ilə dost olmuşdu.” “Kobra Naqayna dostuna köməyə gəlmişdi.” “Rikki'ni sağ-salamat görəndə dostları çox sevindilər.” ifadələri və “Dünyamızı Tanıyaq” bölməsindəki Görsəl 4.26. nümunə verilir.

Görsəl 4.26. Dostluq dəyərinə nümunə

Dürstlük dəyəri ilə ilgili “Anaya Məktub” metnində “Ertəsi gün müəllim Elxanı yanına çağırdı: - Elxan, məktubu anana çatdırdın?.. – Bəli, müəllim...” olumsuz nümunə üzərindən dürstlük dəyəri ifadə edilmişdir. “Cəmil və Mahir” metnində “- Çox gözəl. Bəs bunu kim yazıb? Cəmil udqundu. Nə desin, boynuna alsın? Yox... Yox... Kazım müəllim hırlənəcək. Cəmil başını aşağı salıb yavaşca dilləndi: - Mahir.” ifadələri nümunə verilir.

Öz denetim dəyəri ilə ilgili “Cəmil və Mahir” metnində “Cəmil də çantasından qara qələmini çıxarıb iri hərflərlə divarda yazdı”. “Əlində balaca mismar var idi. Onunla partanın üstünü cızdı.” Olumsuz nümunə üzərindən öz denetim dəyəri ifadə edilmişdir. “Neft Daşlarında” metnində “Səsi titrədi. Hiss etdi ki, indi ağlayacaq. Amma sonra özünü ələ alaraq atasının sözlərinin birəbir xatırladı.” ifadələri və “Cəmil və Mahir” metnindəki Görsəl 4.27'deki görsəl nümunə verilir.

Görsel 4.27. Öz denetim dəyərinə nümunə

Saygı dəyəri ilə ilgili “Salamlama Adətləri” metnindəki “Göründüyü kimi, salamlama adətləri müxtəlifdir. Amma onların məqsədi eynidir: görüşərkən qarşıdakı adama hörmət ifadə etmək.” “Hindli Qonaq Sitaram Mello ilə Müsahibə” metnindəki “Azərbaycanda keçirilən Novruz bayramı, Qurban bayramı mənim çox xoşuma gəlir. Bu bayramlarda ailəyə bağlılıq, böyüklərə hörmət, imkansızlara əl tutmaq kimi gözəl xüsusiyyətlər özünü göstərir.” “Səksən Gün Dünya Ətrafında” metnindəki “Amma mister Foga hörmətlə yanaşırdılar, çünki o çox oxumuş və dünyagörmüş adam idi.” İfadeleri və “Balaca Aktyor” metnindəki görsel nümunə verilebilir.

Görsel 4.28. Saygı dəyərinə nümunə

Vatanseverlik dəyərinə nümunə “Həmrəylik” metnindəki “Dilimiz fərqli olsa da, hamımızın vətəni Azərbaycandır. Bu yarışlarda da vətənimizi təmsil edirik.” ifadəsi və görseli nümunə verilebilir.

Görsel 4.29. *Vatanseverlik değerine örnek*

Yardımseverlik değeri ile ilgili “Dünyanı Dəyişmək İstəyən Qız” metnindəki görsel örnek verilirken,

Görsel 4.30. *Yardımseverlik değerine örnek*

“İki Alma” metnindəki “*Oğlum gülə-gülə yavaşca mənə dedi: - Dədə, almanın birini verdim dilənçi uşağa.*” “Yeni Dostlar” metnində “*Mehrriban, güləriz tibb bacısı Nərgiz əlindən gələnə edirdi ki, Yusifin kefi açılsın.*” “Delfin İnsanları Nə Üçün Xilas Edir?” metnindəki “*Delfinlər sürü şəklində yaşayırlar və həmişə bir-birlərinə yardım edirlər.*” ifadeleri örnek verilebilir.

Özyönelim değeri ile ilgili; “Anaya Məktub” metnindəki “*Görəsən müəllim niyə məktubu soruşur?! Nəyin cavabını gözləyir ki?!*” “Yeni Dostlar” metnindəki “*Yusif Təəccüblə soruşdu: Paravelosiped nə deməkdir?*” “Hindli Qonaq Sitaram Mello ilə Müsahibə” metnindəki “*- Cənab Mello, bəs Hind xalqının hansı milli bayramları var?*” ifadeleri ve “Həmrəylik” metnindəki görsel örnek olarak verilebilir.

Görsel 4.31. Özyönelim değerine örnek

4.2.4. Türkçe ve Azerbaycan dili dördüncü sınıf kitabında bulunan değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda Türkçe ve Azerbaycan dili dördüncü sınıf ders kitaplarındaki değerlerin karşılaştırılmasına ilişkin bulgular Tablo 4.5’de verilmiştir.

Tablo 4.5. Dördüncü Sınıf Düzeyinde Türkçe ve Azerbaycan Dili Kitaplarının Değerler Yönünden Karşılaştırılması

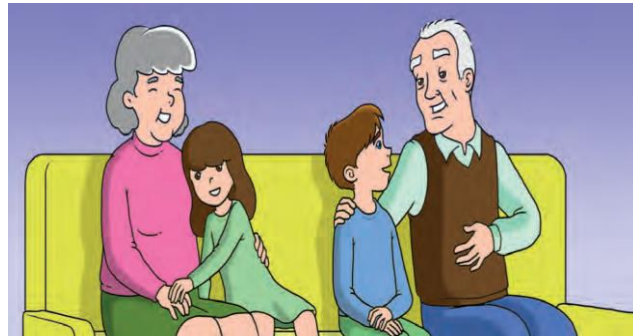
DEĞERLER	4.sınıf Türkçe – metin	4.sınıf Türkçe - görsel	4.sınıf Azerbaycan dili -metin	4.sınıf Azerbaycan dili -görsel
Adalet	5	1	7	0
Dostluk	6	2	9	3
Dürüstlük	6	1	9	1
Öz denetim	7	2	10	1
Sabır	13	0	9	0
Saygı	8	1	14	1
Sevgi	14	4	10	0
Sorumluluk	11	2	13	0
Vatanseverlik	6	2	17	2
Yardımseverlik	12	7	10	4
Özyönelim	27	7	38	8
Uyarılım	15	1	14	2
Hazcılık	11	4	5	4
Güç	10	5	18	0
Uyma	9	3	11	2
Başarı	37	6	18	3
Güvenlik	6	4	7	1
Geleneksellik	21	5	20	8
Evrenselcilik	9	3	9	0

Tablo 4.5'deki verilere göre Türkçe ve Azerbaycan Dili dördüncü sınıf ders kitaplarından; Türkçe ders kitabı incelendiğinde metin düzeyinde en çok yer alan değerlerin 37 başarı, 27 özyönelim, 21 geleneksellik, en az düzeyde ise 5 adalet, 6 dostluk, dürüstlük, vatanseverlik ve güvenlik değerlerine yer verildiği görülmüştür. Azerbaycan dili ders kitabı incelendiğinde ise metinler üzere en çok yer alan değerlerin – 38 özyönelim, 20 geleneksellik, 18 güç ve başarı, 17 vatanseverlik, en az düzeyde ise 5 hazcılık, 7 adalet ve güvenlik değerlerine yer verildiği görülmüştür. Aynı biçimde kitaplardaki görseller incelendiğinde ise Türkçe dördüncü sınıfta daha çok 7 yardımseverlik ve özyönelim, 6 başarı değerleri ile ilgili görsellere rastlanırken, en az 1 adalet, dürüstlük, saygı, uyarılım değerlerine ilişkin görsele yer verildiği görülmüştür. Aynı şekilde dördüncü sınıf Azerbaycan dili ders kitabındaki görseller incelendiğinde ise en çok 8 özyönelim ve geleneksellik değeri ile ilgili görsele rastlanırken, en az 1 dürüstlük, öz denetim ve güvenlik değerleri ile ilgili görsele yer verildiği görülmüştür.

Dördüncü sınıf Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitapları karşılaştırıldığında sabır, hazcılık ve başarı değerlerine dördüncü sınıf Türkçe kitabında dördüncü sınıf Azerbaycan dili kitabından farklı olarak daha çok yer verilmiştir. Dördüncü sınıf Azerbaycan dili kitabında ise saygı, vatanseverlik, özyönelim değerlerine dördüncü sınıf Türkçe kitabıyla karşılaştırıldığında daha çok yer verildiği görülmüştür.

4.sınıf Türkçe kitabındaki değerlerle ilgili örnekler şu şekildedir:

Sevgi değeri ile ilgili “Milli Kültürümüz” temasındaki görsel örnek verilebilir.

Görsel 4.32. *Sevgi değerine örnek*

Sorumluluk değerine örnek “Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor” metnindeki “*Her günkü gibi Zor yetiştirdi okul servisine.*” ifadesi olumsuz örnek olarak verilebilir.

Vatanseverlik değeri ile ilgili “Kastamonulu Safiye” metnindeki “*İman gücünden başka hiçbir şeyi olmayan bu cesur kadın, darbecilerin karşısında cesaretin ne olduğunu gösteriyordu.*” Çanakkale Türküsü’nün görseli örnek verilebilir.

Görsel 4.33. *Vatanseverlik değerine örnek*

Özyönelim değeri ile ilgili “Elektronik Beyinlerle Dolu Bir Dünya” metnin görseli örnek verilebilir.

Görsel 4.34. *Özyönelim değerine örnek*

Hazcılık değeri ile ilgili örnekler: “Mozart’ın Yaşamından” metnindeki “İki kardeş, birlikte piyano ya da keman çalarken çok eğleniyordu.” örnek verilebilir.

Başarı değeri ile ilgili “KÛTÛ’L AMÂRE” metninin görseli örnek verilebilir.

Görsel 4.35. *Başarı değerine örnek*

Güvenlik değeri ile ilgili “Çiçek Hastalığı” metnindeki görsel örnek verilebilir.

Görsel 4.36. *Güvenlik değerine örnek*

İlkokul 4.sınıf Azərbaycan dili ders kitabındaki dəyərlərlə ilgili nümunələr aşağıdakı şəkildədir:

Öz nəzarət dəyəri ilə bağlı "Öz Rekorduna İmza At" mətnindəki *"İstənilən rekordda imza atmaqla insan öz qeyri-adi bacarığını nümayiş etdirir. Əlbəttə, bu çox sevindirici və qürurvericidir. Ancaq, məncə, əsas məsələ qarşıya məqsəd qoyub özünə nəyi isə sübut etməkdir."* "Xristofor Kolumb" mətnindəki *"Səyahətçilərin quruya çıxmağa ümidləri qalmamışdı. Lakin Kolumb onları ruhdan düşməyə qoymurdu. Tezliklə möcüzələr diyarına – zəngin Hindistana çatacaqlarına inanırdı."* "Nəsrəddin Tusi" mətnindəki *"Bütün çətinliklərə baxmayaraq, elmi yaradıcılığına davam edir."* ifadələri nümunə verilir.

Sevgi dəyəri ilə bağlı "Vətənə Məhəbbət Onu Tanımaqdan Başlıyır" mətnindəki *"Ölkəsini daha yaxından tanıyan vətəndaş Vətəni sevcək, onu göz bəbəyi kimi qoruyacaq."* "Şərqdə İlk Cümhuriyyət" şiirindəki *"Qazandı sevgi, hörmət, Tanındı Odlar yurdu. "Böyük Abbas" mətnində "I Şah Abbas doğma ana dilinə önəm verirdi. Onun tələbi ilə hamı sarayda Azərbaycan dilində danışdı."* nümunə verilir.

Vatansevərlik dəyəri ilə bağlı "Pənəhili Xan" mətnindəki *"Pənəhəli bəy Qarabağa gəlir. Bir müddət dağlarda meşələrdə gizlənir. Camaatı incidənlərə qarşı mübarizə aparır, qarabağlıların ümid yerinə çevrilir."* "Qarabağ Şikəstəsi" mətnindəki *"Qarabağ xanı İbrahimxəlil qızı Ağabəyim Fətəli şahla evlənərək İrana köçmüşdü. O, qürbət əldə şuşasız çox darıxır, üzü heç gülmürdü."* "Zəfərə Aparan Yol" mətnindəki *"Hamımızın bir müqəddəs arzusu var. O da Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunmasıdır."* nümunələri verilir.

Yardımsəvərlik dəyəri ilə bağlı "Birinci Addım" mətnindəki *"- Zəif adam yıxılıbsa, ona kömək edib ayağa qaldıran adamın mənliliyinə xələl gəlməz."* "Kiçik Supərisi" mətnindəki *"Supərisi nənəsinin sözlərini xatırlayıb yardıma tələsdi."* nümunələri verilir.

Özyönelim dəyəri ilə ilgili “Birinci Addım” metnindəki *“Yolboyu götür-qoy edirdim: “Niye Vəqif məndən küsdü? Müəllimin gözü qabağında mən ona necə kömək edə bilərdim?!”*, “Qarabağ Şikəstəsi” metnindəki *“- Eşitdim, bu havanı Qarabağ şikəstəsi adlandırmısan? Bu adla nə demək istəmişən, Ağabəyim?”*, “Zəfərə Aparan Yol” metnindəki *“1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Rusiya imperyasının tərkibindən çıxıb dövlət müstəqilliyini bərpa etdi.”* ifadələri və görseli nümunə verilib.

Görsel 4.37. Özyönelim dəyərində nümunə

Güç dəyəri ilə ilgili “Xoşbəxtlik Nədir?” metnindəki *“Yarışmanın ən fəal üzvlərindən olan Nahid komandanın kapitanı seçildi.”* “Pənahili Xan” metnindəki *“Nadir şah dünya tarixində məşhur sərkərdələrdən biri olub.”* “Zəfərə Aparan Yol” metnindəki *“Ali Baş Komandan İlham Əliyev Azərbaycan ordusuna bu hücumların qarşısını almaq üçün əks-hücum əmrini verdi. Qarabağ uğrunda ağır döyüşlər başladı.”* ifadələri nümunə verilib.

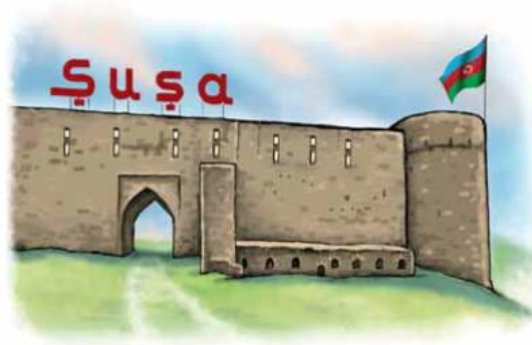
Başarı dəyəri ilə ilgili “Xoşbəxtlik nədir?” metnindəki *“Aparıcı Raminə yaxınlaşaraq mikrafonu ona tərəf tutdu: “Hələdici xalı komandaya siz qazandırdınız!”* “Qarabağ Şikəstəsi” metnindəki *“Ağabəyim ağa arif adam idi, sözü göyde tutmuşdu.”* “Heraklin Stimfal Quşlarını Qovması” metnindəki *“Sərrast ovçunun atdığı oxların hamısı hədəfə dəyir, quşlar bir-bir yerə düşürdü.”* ifadələri və “İsgəndər və Bukefal” metnindəki görsel nümunə verilib.

Görsel 4.38. Başarı değerine örnek

Güvenlik değeri ile ilgili “Pənahili Xan” metnindeki “*Pənahəli xan xanlığı möhkəmləndirmək üçün tədbirlər görür. Vaxtilə yurdlarından sürgün edilmiş Qarabağ tayfalarının qayıtmasına kömək edir. Xanlığın müdafiəsini təmin etmək üçün güclü qoşun yaradır.*” “Zəfərə Aparan Yol” metnindeki “*Azərbaycan Respublikası özünü müdafiə etməyə qadir ordu yaratmalı, dünyada müstəqil və güclü dövlət kimi tanınmalı idi.*” örnek verilebilir.

Geleneksellik değeri ile ilgili “Pənahili Xan” metnindeki “*Şuşa qalası Pənahəli xanın bizə miras qoyduğu ən böyük yadigardır. Bu qala indi də Azərbaycan xalqı üçün yenilməzlik və zəfər simvoludur.*” ifadesi ve görseli örnek verilebilir.

Görsel 4.39. Geleneksellik değerine örnek

Bu araştırmada tüm Azerbaycan dili ve Türkçe ilkokul ders kitaplarındaki metin ve görseller incelendiğinde değerlerin en çok hikâye edici metinler vasıtasıyla aktarıldığı gözlemlenmiştir.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu kısımda araştırmadaki bulgulardan yola çıkarak varılan sonuçlar, sonuçların alanyazınla karşılaştırıldığı tartışma ve öneriler sunulmuştur.

5.1. Sonuçlar

Araştırmanın birinci amacı doğrultusunda Türkçe ve Azerbaycan Dili ilkököl ders kitapları incelendiğinde tüm sınıf düzeylerinde farklı sıklıkla tekrarlanmalarına karşın var olan değerlerin; *adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik, özyönelim, uyarılım, hazcılık, güç, uyma, başarı, güvenlik, geleneksellik, evrenselcilik* olduğu sonucuna varılmıştır. Bu değerlerin ders kitaplarındaki dağılımının orantılı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın ikinci amacına yönelik farklı sınıf düzeylerinde Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarında yer alan değerlerin incelenmesine ve karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar ise şöyledir:

Birinci sınıf düzeyinde Türkçe ders kitabında daha fazla bulunan değerlerin; güvenlik, özyönelim, uyma, daha az bulunan değerlerin ise sabır, geleneksellik, adalet, vatanseverlik olduğu söylenebilir. Azerbaycan dili birinci sınıf ders kitaplarında ise metinlerde özyönelim, sevgi, yardımseverlik, uyma ve başarı, daha az düzeyde dürüstlük, adalet değerinin bulunduğu görülmüştür. Aynı biçimde kitaplardaki görseller incelendiğinde ise Türkçe birinci sınıfta daha fazla güvenlik, evrenselcilik, daha az dostluk, sevgi, sorumluluk, uyarılım, uyma ve başarı değerlerine yer verildiği görülmüştür. Aynı şekilde birinci sınıf Azerbaycan dili ders kitabındaki görseller incelendiğinde ise en çok öz denetim ve uyma, güvenlik en az dürüstlük, saygı ve güç değerine yer verilmiştir.

Her iki dilde ders kitaplarında yer alan değerler karşılaştırıldığında saygı değerine birinci sınıf Türkçe kitabında birinci sınıf Azerbaycan dili kitabından farklı olarak daha çok yer verilmiştir. Birinci sınıf Azerbaycan dili kitabında ise sabır, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik, özyönelim, uyarılım, başarı ve geleneksellik değerlerine birinci sınıf Türkçe kitabıyla karşılaştırıldığında daha fazla yer verildiği görülmüştür.

Türkçe ikinci sınıfta metin düzeyinde en çok yer alan özyönelim, geleneksellik, uyma, başarı, güvenlik, en az düzeyde ise adalet, dürüstlük ve sabır değerine yer verildiği görülmüştür. Azerbaycan dili ders kitabında ise özyönelim, geleneksellik, başarı, evrenselcilik, dostluk değerine yer verilirken, en az oranda, adalet değerine yer verildiği

görülmektedir. Aynı biçimde kitaplardaki görseller incelendiğinde ise ikinci sınıf Türkçe ders kitabında en çok geleneksellik ile ilgili görsele rastlanırken, en az sorumluluk değerine ilişkin görsele yer verildiği görülmüştür. Aynı şekilde ikinci sınıf Azerbaycan dili ders kitabındaki görseller incelendiğinde ise en çok dostluk, özyönelim, geleneksellik, en az ise saygı, uyarılım, hazcılık, güç ve güvenlik değerine ilişkin görsele yer verilmiştir.

İkinci sınıf Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitapları karşılaştırıldığında; uyma,öz denetim ve güvenlik değerlerine ikinci sınıf Türkçe kitabında ikinci sınıf Azerbaycan dili kitabından farklı olarak daha çok yer verilmiştir. İkinci sınıf Azerbaycan dili kitabında ise dostluk, sabır, sevgi, özyönelim, güç, başarı ve evrenselcilik değerlerine ikinci sınıf Türkçe kitabıyla karşılaştırıldığında daha çok yer verildiği görülmektedir.

Türkçe ve Azerbaycan dili üçüncü sınıf ders kitaplarından Türkçe ders kitabı incelendiğinde metin düzeyinde en çok evrenselcilik, sevgi, uyma, geleneksellik, sorumluluk, özyönelim ve başarı, en az düzeyde ise hazcılık, adalet ve yardımseverlik değerinin olduğu görülmektedir. Azerbaycan dili ders kitabı incelendiğinde ise metinlerde en çok başarı, özyönelim, geleneksellik, daha az düzeyde ise dürüstlük, hazcılık, adalet, sorumluluk değerine yer verildiği görülmüştür. Aynı biçimde kitaplardaki görseller incelendiğinde ise Türkçe üçüncü sınıfta daha fazla geleneksellik ilgili görsele rastlanırken, daha az adalet, dürüstlük, öz denetim, güç ve başarı değerlerine ilişkin görsele yer verildiği görülmüştür. Aynı şekilde üçüncü sınıf Azerbaycan dili ders kitabındaki görseller incelendiğinde ise en çok geleneksellik ve yardımseverlik değerlerine ilişkin görsele rastlanırken, en az hazcılık değerine ilişkin görsele yer verildiği görülmüştür.

Üçüncü sınıf Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitapları karşılaştırıldığında dürüstlük, öz denetim, sevgi, sorumluluk, uyma ve evrenselcilik değerlerine üçüncü sınıf Türkçe kitabında üçüncü sınıf Azerbaycan dili kitabından farklı olarak daha çok yer verilmiştir. Üçüncü sınıf Azerbaycan dili kitabında ise sabır, yardımseverlik, özyönelim, uyarılım ve başarı değerlerine üçüncü sınıf Türkçe kitabıyla karşılaştırıldığında daha çok yer verildiği görülmektedir.

Türkçe ve Azerbaycan dili dördüncü sınıf ders kitaplarından; Türkçe ders kitabı incelendiğinde metin düzeyinde en çok yer alan değerlerin başarı, özyönelim, geleneksellik, en az düzeyde ise adalet, dostluk, dürüstlük, vatanseverlik ve güvenlik olduğu görülmüştür. Azerbaycan dili ders kitabı incelendiğinde ise metinlerde en çok yer alan değerlerin özyönelim, geleneksellik, güç ve başarı, vatanseverlik, en az düzeyde ise

hazcılık, adalet ve güvenlik olduğu görülmüştür. Aynı biçimde kitaplardaki görseller incelendiğinde ise Türkçe dördüncü sınıfta daha fazla yardımseverlik, özyönelim, başarı değerleri ile ilgili görsellere rastlanırken, en az adalet, dürüstlük, saygı, uyarılım değerlerine ilişkin görsele yer verildiği görülmüştür. Aynı şekilde dördüncü sınıf Azerbaycan dili ders kitabındaki görseller incelendiğinde ise en çok özyönelim ve geleneksellik değeri ile ilgili görsele rastlanırken, en az dürüstlük, öz denetim ve güvenlik değerleri ile ilgili görsele yer verildiği görülmüştür.

Dördüncü sınıf Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitapları karşılaştırıldığında sabır, hazcılık ve başarı değerlerine dördüncü sınıf Türkçe kitabında dördüncü sınıf Azerbaycan dili kitabından farklı olarak daha çok yer verilmiştir. Dördüncü sınıf Azerbaycan dili kitabında ise saygı, vatanseverlik, özyönelim değerlerine dördüncü sınıf Türkçe kitabıyla karşılaştırıldığında daha çok yer verildiği görülmektedir.

5.2. Tartışma

Türkiye ve Azerbaycan’da okutulan Türkçe ve Azerbaycan Dili ders kitaplarındaki değerlerin karşılaştırmalı olarak incelendiği bu araştırmanın sonuçları amaçları doğrultusunda alanyazındaki diğer çalışmalarla karşılaştırılarak tartışılmıştır. Araştırmanın ilk amacı doğrultusunda Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarında özyönelim, geleneksellik ve başarı değerlerinin en sık oranda yer aldığı, en az ise adalet değerinin yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda araştırmada ilkökul Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarında tüm sınıf düzeylerinde daha az bulunan değerin adalet değeri olduğu sonucu Soylu’nun (2019)’da yaptığı çalışmanın sonucu olan Türkçe birinci sınıfta adalet değerinin daha az sayıda bulunması, Türkmenoğlu, Akyol ve Çağım (2021) tarafından gerçekleştirilen adalet değerinin tüm sınıf düzeylerinde en az işlenen değer olduğu sonucu ile paralellik taşımaktadır.

Araştırmanın ilkökul Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarında tüm sınıf seviyelerinde en yüksek oranda yer alan özyönelim değerinin olmasına ilişkin sonucu; Karabacak (2023) ve Kayretli (2022), tarafından yapılan ders kitaplarında sırasıyla özyönelim, iyilikseverlik ve başarı olduğu; alt değerlerin ise merak duyabilmek, zeki olabilmek, kişisel hedeflerini seçebilmek, gerçek dostluk ve yürekli olabilmek değerlerinin sıklıkla yer aldığına yönelik sonuçlarıyla örtüşmektedir. Bununla birlikte araştırmanın bu sonucu Şakiroğlu (2020) tarafından yapılan çalışmanın, 6. Sınıf Türkçe ders kitabında Schwartz’ın belirlemiş olduğu değerler sırasında bulunan değerlerden

iyilikseverlik, güvenlik, evrenselcilik, hazcılık ve geleneksellik değerleri çoğunlukta olan değerler olarak ortaya çıkarken başarı, uyarılım ve uyma'nın ise öteki değerlere nispetde az bulunan değerler olduğu sonucu bu araştırmanın sonucuyla örtüşmemektedir. Yapılan araştırmada uyma, başarı ve uyarılım değerleri en çok vurgulanan değerler sırasında, hazcılık, evrenselcilik, güvenlik değerleri ise az vurgulanan değerler sırasında yer almaktadır. Bu araştırmanın sonuçları Savaşkan (2017)'nin Türkiye ve Azerbaycan edebiyat ders kitaplarının incelendiği araştırmada en çok vurgulanan başarı ve özyönelim değerinin olması sonucuyla örtüşse de, uyma, uyarılım değerlerinin son sıralarda yer alması sonucuyla örtüşmemektedir.

Araştırmanın ikinci amacı doğrultusunda Türkçe ve Azerbaycan dili ilköğretim ders kitapları karşılaştırıldığında her iki ülkenin ders kitaplarındaki değerlerin dağılımında farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın bu sonucu ile; Akdağ ve Bozgün (2022); Kaşkaya ve Duran (2017); Dökme ve Kızılaslan Tunçer (2022); Aktaş Ersoy (2022) çalışmalarının sonucu arasında benzerlik bulunmaktadır. Akdağ ve Bozgün (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın sonucunda, TDÖP'te yer verilen on kök değerinin hepsinin 4.Sınıf Türkçe kitabında farklı orantıda olduğu saptanmıştır. Daha fazla bulunan değerler sorumluluk, sabır ve yardımseverlik olurken, daha az bulunan değerlerin ise adalet, dürüstlük ve saygı olduğu görülmüştür. Ulaşılan sonuçlarda ders kitabında bulunan değerlerin dengesiz bir dağılımı olduğu görülmüştür. Kaşkaya ve Duran (2017) tarafından yapılan çalışmada, tüm düzey ilköğretim Türkçe kitaplarında bulunan değerlerin TDÖP'daki değerlerle benzer olduğu görülürken sınıf düzeyindeki dağılımlarda tutarsızlıklar olduğu görülmüştür. Dökme ve Kızılaslan Tunçer (2022) tarafında yapılan çalışmada, İlkokul Türkçe kitaplarına bakıldığında kök değerlere tüm sınıf düzeylerinde bulunduğu görülmüştür. Ancak değerlerin metinlerde dengesiz bir dağılımının olduğu gözlenmiştir. Aktaş Ersoy (2022) tarafından yapılan çalışmada, 7. ve 8. Sınıf Türkçe kitaplarında değerlerin metinler, temalar veya sınıf düzeyinde dengeli ve sistemli bir dağılımının olmadığı tespit edilmiştir. İncelenen ders kitaplarında değerlerin orantısız bir dağılımının olduğu, bir sıra değerler daha çok yer alırken, bir sıra değerlerin çok az görüldüğü, hiç yer verilmeyen değerlerin veya hiçbir değer yer almadığı metin ve temaların olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Her iki dilin ilköğretim ders kitaplarında öz yönelim, geleneksellik ve başarı değerinin en çok, adalet değerinin ise en az rastlanan değer olması sonucu Türkiye ve Azerbaycan arasında kültür, tarih ve dil birliği olmasından ileri gelmektedir. Görsel açıdan

Azerbaycan dili birinci sınıf ders kitabı daha zengin olduğu için bu sınıf seviyesinde Türkçe birinci sınıftan farklı olarak daha çok değer bulunmaktadır.

Türkçe ders kitaplarında olduğu gibi Azerbaycan Dili ders kitapları da sekiz temaya bölünmesine rağmen temaların içerdiiği metin sayıları farklılık göstermektedir. Metin sayılarının farklılık göstermesi bu iki dilin ders kitaplarındaki değer sayısında farklılık oluşmasına sebep olmaktadır.

Bu çalışmada yalnızca ilkokul Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarında yer alan metinler değil, metinleri destekleyen görsel öğelerde değerler bağlamında incelenmiştir. Görsellerin de değer aktarımında önemli yerinin olduğu görülmüştür. Bu bağlamda; Küçüköğlü, Albayrak ve Serin (2020) tarafından yapılan çalışmada ulaşılan görsellerin de metinleri değerler sınıfında destekler mahiyetde olması sonucu bu araştırmanın sonucunu desteklemektedir. Durmaz ve Yorulmaz (2022) tarafından yapılmış olan çalışmada, resimli çocuk kitaplarının metinlerinde büyük çoğunlukta karşılaşılan değerlerin dostluk, istikrarlılık, daha az saptanan değerlerin ise adalet, temizlik, saygı ve tutumluluk değerleri olduğu, görsellerinde ise daha çok gözlemlenen değerlerin dostluk, yardımseverlik, dayanışma ve sevgi olurken, adalet, doğruluk, dürüstlük, vatanseverlik değerlerine ise hiç rastlanmadığı sonucu bu çalışmayla kısmen uyum sağlamaktadır.

Coşkun ve Derse (2021) tarafından yapılan çalışmada, hikâye edici metinlerin daha fazla değer aktardığı, şiirlerin ise çok az değer aktaran metin türü olduğu sonucu bu çalışmayla uyusmaktadır. Bu çalışmada da değerlerin en çok hikâye edici metinler vasıtasıyla aktarıldığı görülmüştür.

Urfa (2019) tarafından yapılan çalışmada ulaşılan, ortaokul Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarından Türkçe ders kitaplarında daha çok özyönelim, iyilikseverlik ve evrenselcilik değerlerinin vurgulandığı, Azerbaycan Dili kitaplarında ise başarı, iyilikseverlik ve özyönelim değerlerinin daha çok ortaya çıktığı sonucu bu çalışmanın sonucu ile örtüşmektedir.

5.3. Öneriler

Bu kısımda yapılan çalışmalar sonucunda edinilen bulgulardan hareketle değer içeriği bakımından Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarına yönelik önerilere yer verilmiştir.

Uygulamaya yönelik;

- Araştırma kapsamında incelenen kitaplar ele alınan değerlerin sıklığı açısından gözden geçirilerek, daha az yer verilen değerlerin diğer değerlerle dengeli dağılımı sağlanabilir.
- Her iki ülkenin ders kitaplarındaki değer dağılımları sınıf düzeylerindeki öğrencilerin özellikleri göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenebilir.
- Görsellerin değer aktarımındaki rolü göz önünde bulundurulduğunda kitaplardaki görsel malzemenin değerler açısından yeniden düzenlenmesi sağlanabilir.

Araştırmaya yönelik;

- Bu konuyla ilişkin daha sonra yapılacak araştırmalarda ders kitaplarını kullanan öğretmen ve öğrencilerin görüşlerinin alınmasına yönelik karşılaştırmaı çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- Türkçe ve Azerbaycan dili ders kitaplarının nicel yaklaşımlarla incelenmesine yönelik araştırmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Abdullaeva, F. (2007). *Öğrencilerin girişimcilik özellikleri ve iş değerleri: Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Türkiye karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ada Yayıncılık 2. Sınıf Türkçe Ders Kitabı erişim: <https://www.mebders.com/> (Erişim Tarihi: 12.11.2023)
- Akar, Y. (2017). Dil öğretiminde sosyal değerlerin aktarımı. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 3(1), 104-115.
- Akdağ, A. ve Bozgün K. (2022). İlkokul 4. Sınıf Türkçe ders kitabındaki değerlerin incelenmesi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (REFAD)*, 2(1), 47-59.
- Akgül, İ. (2020). *İlkokul öğrencileri için değer bilinçlendirme yaklaşımına dayalı değer eğitimi uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Aktaş Ersoy, F. (2022). *Ortaokul 7. ve 8. sınıf türkçe ders kitapları metinlerinde yer alan değerlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Alimcan, D., Altunay Şam, E. (2017). Sosyal bilgiler dersi boyutunda değerler eğitiminin önemi ve medyanın değerler üzerindeki etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 46 (215), 239-259.
- Aslan, H.İ., Keskin, C.S. ve Önder, S. (2019). Ortaokul 6. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarında Yer Verilen Değerler. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 355-371.
- Aslan, S., Aybek, B. (2019). *Uygulama örnekleriyle çok kültürlü eğitim ve değerler eğitimi*. (1.baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 121-144.
- Azerbaycan Respublikası Tahsil Naziriliği. (2013). *Azerbaycan Respublikasının Ümumtehsil Mektebləri üçün Azərbaycan Dili Üzrə Tehsil Programı*. Bakı.
- Balcı, A. ve Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 195-213.
- Baş, T., Akturan, U. (2017). *Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel araştırma yöntemleri*. (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Batdı, V. (2023). Nitel verilerin toplanması ve analizi. Çetin, M. İlhan ve M. G. Şahin (Ed.), *Eğitimde araştırma yöntemleri temel kavramlar, ilkeler ve süreçler içinde* (s.201-225), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Bilim ve Kültür Yayınları 3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı erişim: <https://www.mebders.com/> (Erişim Tarihi: 28.10.2023).
- Boyacı, Ş.D., Güner, M., Babadağ, G. (2017). “Dünyada başka şekilde yaşamak da mümkün mü?” değer eğitimi “Küçük kara balık” örneği. *Journal of Qualitative Research in Education*. 5 (3), 172-194

- Canatan, A. (2008). Toplumsal değerler ve yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1 (1), 62-71.
- Coşkun, H., Derse, G. E. (2021). Türkçe ders kitabındaki metinlerin değerler eğitim açısından incelenmesi ve rretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 19 (41), 9-35
- Çalışkan, H., Yıldıırım, Y. (2022). *Okul dışı ortamlarda değerler eğitimi*. (1.baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- elik, . (2020). Kavram olarak değer ve eğitimdeki nemi. A. Oğuz Namdar (Ed.), *İlkokulda drama ile değerler eğitimi uygulamaları* içinde (s. 46-54). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çengelci, T., Hancı, B., Karaduman, H. (2013). Okul ortamında değerler eğitimi konusunda rretmen ve ğrenci görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (25), 33-56.
- eltiki, O. (2013). Türkiye-Azerbaycan eğitim sistemlerinin karşılaştırılması üzerine bir inceleme. *Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*. Sayı:2, 40-57.
- Deniz, K. ve Karagl, E. (2018). Değerler eğitimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Karaelmas Journal of Educational Sciences*, 6(2), 244-255.
- Dökme, K. ve Kızılaslan Tunçer, B. (2021). İlkokul Türkçe ders kitaplarındaki ykleyici metinlerin değerler yönünden incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 51(235), 2085-2106.
- Durdu, L. (2016). Veri toplama yöntemleri. M. Y. Özden ve L. Durdu (Ed.), *Eğitimde retim tabanlı çalışmalar için nitel araştırma yöntemleri* içinde (93-123). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Durmaz, M. ve Yorulmaz, B. (2022). dll resimli ocuk kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi – USBED*, 4(7), 519-548.
- Ercan, P. (2022). *Türk ve Japon masallarının değerler eğitimi açısından karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. anakkale: anakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Ergün, M. (1997). Azerbaycan eğitim sistemi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*. 3 (4), 499-514.
- Gahramanova, K. (2012). Üniversite eğitim sürecinde değerlerin şekillenmesi. *Sosyal ve Beşer Bilimler Dergisi*, 4(2), 313-322.
- Gizem Yayınları 3. Sınıf Türkçe Ders Kitabı erişim: <https://www.mebders.com/> (Erişim Tarihi: 15.10.2023).
- Gürdoğan Bayır, ., engelci Köse, T. Ve Deveci H. (2016). Sınıf rretmeni adaylarına göre ilkokullarda değer eğitimi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 17(3), 317-339.
- Helendra. (2017). *The moral values on English textbook (a content analysis of English textbooks for junior high school students published by the ministry of education and culture)*. Yüksek Lisans Tezi. Jakarta: Syarif Hidayatullah State İslamic University, Educational Sciences.

- İbrahimoglu, Z., Şan, S. (2018). Azerbaycan öğretim programlarının vatandaşlık eğitimi açısından incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (37), 70-78.
- Kaliyeva, A. (2015). *Türkçe ve İngilizce ders kitaplarında değerler eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bölümleri Enstitüsü.
- Karabacak, A. (2023). *Türkçe ders kitapları üzerine değerler eğitimi bağlamında karşılaştırmalı bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kardaş, M. N., Cemal, S. (2017). Değerler eğitimi ve Türkçe öğretiminde değer eğitimi üzerine yapılan araştırmalara ilişkin kaynakça denemesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(16), 383-412.
- Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve hikayeler. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(198), 97-109.
- Kaşkaya, A. ve Duran, T. (2017). İlkokul Türkçe ders kitaplarının değer aktarımı açısından incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 417-441.
- Kaygana, M., Yapıcı, Ş. ve Aytan, T. (2013). Türkçe ders kitaplarında değer eğitimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 6(7), 657-669.
- Kayretli, E. (2022). *Samed Behrengi'nin eserlerinin değerler eğitimi ve dil zenginliği açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kırmızı Susar, F. ve Yurdakal, İ.H. (2019). Sınıf öğretmenlerinin 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı'na ilişkin görüşleri. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırma Dergisi*, 5(1), 64-76.
- Küçükoglu, A., Albayrak, F., Serin, N. (2020). Değerler eğitimi bağlamında Türkçe dersi: program ve ders kitaplarının karşılaştırmalı incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(4), 1499-1518).
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 93-108.
- MEB. (1973). Milli Eğitim Temel Kanunu.
- Miles, M. B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis : an expanded sourcebook*. (2nd Edition). Calif. : SAGE Publications.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ogur, Y. (2022). *“Çocuklara Arkadaş” dergisindeki hikayelerin değerler boyutuyla analizi ve 4.sınıf öğrencilerinin algıları*. Yüksek Lisans Tezi. Amasya: Amasya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okutan, M. (1996). Azerbaycan eğitim sistemi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 2(1), 97-107.
- Özgün Yayınları 4. Sınıf Türkçe Ders Kitabı erişim: <https://www.mebders.com> (Erişim Tarihi: 23.10.2023).

- Öztürk, T. ve Özkan, Z. S. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education*, 6(1), 172-204.
- Puspitasari, D., Widodo, H.P., Widyaningrum, L., Allamnakhrah, A. ve Lestariyana, R.P.D. (2021). How do primary school English textbooks teach moral values? A critical discourse analysis. *Studies in Educational Evaluation*, 70, 101044. <https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2021.101044>
- Radius Yayıncılık 3.Sınıf Azerbaycan Dili Ders Kitabı erişim: <https://www.trims.edu.az/> (Erişim Tarihi: 30.10.2023).
- Sağlam, H. İ. (2020). *Bir değer ve eğitim merkezi olarak aile* (2.bs). Ankara: Pegem A Yayınları.
- Sancak, K. (2019). Türkiye'nin Azerbaycan üzerindeki yumuşak gücünde kültür faktörü. *Turkish Studies*, 14(3), 1685-1696.
- Sapsağlam, Ö. (2020). Değerler eğitimi ve önemi. E. Ömeroğlu (Ed.), *Erken çocuklukta karakter ve değer eğitimi: Teoriden uygulamaya* içinde (s. 37-45). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Sarı, M. ve Yolcu, E. (2019). İlköğretim ve ortaöğretim programlarında değerler. F. Ersoy ve P. Ünüvar (Ed.), *Karakter ve değerler eğitimi* içinde (s.135-176). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Savaşkan, V. (2017). Azerbaycan ve Türkiye'de okutulan edebiyat ders kitaplarındaki masalların aktardığı değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 6(1), 439-454.
- Sitio, I.T., Sinar, T.S. & Rangkuti, R. (2023). Textbooks as value-laden: a critical discourse analysis of moral values representation in primary school EFL textbooks. *Indonesian Journal of English Language Teaching and Applied Linguistics*, 8(2), 95-115.
- Soylu, N. (2019). *İlkokul 1.sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şahin, M. (2021). Değerlerin tanımı ve sınıflandırılması. T. Kamer (Ed.), *Toplum ve kültür bağlamında karakter ve değerler eğitimi* içinde (s. 41-60). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Şakiroğlu, Y. (2020). 6.sınıf Türkçe ders kitabının değer aktarımı bağlamında incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 5(1), 145-161.
- Şentürk, Ş. (2019). Eğitim programlarında değerler. B. Özer (Ed.), *Karakter ve değerler eğitimi* içinde (146-162). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Şerq-Qerb Yayıncılık 1. Sınıf Azerbaycan Dili Ders Kitabı erişim: <https://www.trims.edu.az/> (Erişim Tarihi: 17.10.2023).
- Şerq-Qerb Yayıncılık 4. Sınıf Azerbaycan Dili Ders Kitabı erişim: <https://www.trims.edu.az/> (Erişim Tarihi: 02.11.2023).
- Şimşek, Ş. (2020). *Çocuk Edebiyatında Değerler Eğitimi. Çocuk Edebiyatı Yazarlarının Kaleminden Değerler Eğitimi* (Ed. Şahin Şimşek ve Funda Bulut). Ankara: Akademisyen Kitabevi, s.9-19.

- Taçyıldız, G. (2022). *8.sınıf Türkçe ders kitaplarında değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tan, B. P., Naidu, N. B. M., & Jamil, Z. (2018). Moral values and good citizens in a multi-ethnic society: a content analysis of moral education textbooks in Malaysia. *The Journal Of Social Studies Research*, 42(2), 119-134.
- Tarakcı, R. ve Kalenderoğlu, İ. (2022). Kök değerler açısından ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metinler. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 139-157.
- Tehsil NP Yayıncılık 2. Sınıf Azerbaycan Dili Ders Kitabı erişim: <https://www.trims.edu.az/> (Erişim Tarihi: 25.10.2023).
- Tokdemir, M. A. (2007). *Tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topçuoğlu Ünal, F. ve Köse, M (2014). Türkçe dersine yönelik tutum ölçeği geliştirilmesi: bir geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 3(2), 233-249.
- Toraman, K.D. ve Memişoğlu, H. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki edebi ürün ve görsellerin değerler eğitimi açısından incelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 8(2), 198-217.
- Turan, R. (2016). Türkiye’de bir Azerbaycanşinaslık ocağı: Azerbaycan Kültür Derneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(3), 1182-1203.
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ilettiği değerler açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 7 (3), 508-526.
- Türkmenoğlu, M., Akyol, P. ve Çağınlar, Z. (2021). Türkçe ve hayat bilgisi ders kitaplarındaki metinlerin değerler açısından karşılaştırılması. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 1(1), 20-33.
- Ulusoy, K., Arslan, A. (2019). Değerli bir kavram olarak “Değer ve değerler eğitimi”. R. Turan ve K. Ulusoy (Ed.), *Farklı yönleriyle değerler eğitimi* içinde (s. 2-15). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ulusoy, K., Dilmaç, B. (2020). *Değerler eğitimi*. (6.baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ulusoy, K. (2021). *Karakter değerler ve ahlak eğitimi* (2.bs). Ankara: Pegem A yayınları
- Urfa, Ö. (2019). *Türkiye ve Azerbaycan’daki ana dili ders kitaplarında yer alan metinlerin değer iletimi bağlamında incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara: Akçağ.
- Yarbel, D. (2022). *5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin on kök değere göre incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaşaroğlu, C. (2018). Öğretim programlarında değerler: Hayat bilgisi dersi örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 725-733.

- Yeşiltaş Doktaş, P., Mentiş Taş, A. (2016). Okul müdürlerinin değer ve değer kazanımına ilişkin görüşleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (2), 1125-1146.
- Yılar, R. (2016). İlettiği değerler açısından ilkokul Türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerinde incelemeler. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 490-506.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (12. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2021). *Eğitim yönetiminde değerler* (5.bs). Ankara: Pegem A yayınları
- http-1:** <https://ustunzekalilar.org/tr/Makaleler/Icerik/68-Degerlerin-Ogretiminde-Yaralanilabilecek-Arac-ve-Teknikler> (Erişim tarihi: 12.11.2023)
- http-2:** <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 15.01.2023)
- http-3:** https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye%27de_e%C4%9Fitim (Erişim tarihi: 05.12.2023)
- http-4:** <https://edu.gov.az/az/esas-senedler/tehsil-haqqinda-azerbaycan-respublikasinin-qanunu> (Erişim tarihi: 30.05.2024)

EKLER

Ek-1. Etik Kurul İzni

Evrak Kayıt Tarihi: 11.04.2023		Protokol No: 514666		Tarih: 02.05.2023	
					
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARAR BELGESİ					
ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Yüksek Lisans Tez Çalışması				
KONU:	Eğitim Bilimleri				
BAŞLIK:	Türkiye ve Azerbaycan'da İlkokulda Okutulan Ana Dili Ders Kitaplarındaki Değerlerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi				
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Prof. Dr. Şerife Dilek BOYACI				
TEZ YAZARI:	Almaz ZAKARYAYEVA				
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-				
KARAR:	Olumlu				

EK – 2. Türkçe ve Azerbaycan Dili Ders Kitaplarına Yönelik Değer İnceleme Formu

DEĞERLER	VAR	YOK
Adalet		
Dostluk		
Dürüstlük		
Öz Denetim		
Sabır		
Saygı		
Sevgi		
Sorumluluk		
Vatanseverlik		
Yardıms severlik		
Öz Yönelim		
Uyarılım		
Hazcılık		
Güç		
Uyma		
Başarı		
Güvenlik		
Geleneksellik		
Evrenselcilik		

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Almaz ZAKARYAYEVA

Yabancı Dil : Rusça

Eğitim Geçmişi

2017-2021 : Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti Sınıf Öğretmenliği
(lisans)

